

adăugându-i pe înălțimea lățurilor și adâncimea înălțimii. În ceea ce privește denumirea varietății de vin, se poate spune că este o denumire specifică, care nu poate fi tradusă în limba română, deoarece nu există un termen care să exprime exact același sens. Dacă se va traduce cu "varietate de vin", nu va fi înțeleasă însemnatul său specific, deoarece există și varietăți de vin care nu sunt deosebite după criteriu de origine sau de nume. De aceea, se poate spune că denumirea varietății de vin este o denumire specifică, care nu poate fi tradusă în limba română, deoarece nu există un termen care să exprime exact același sens.

DENUMIRI PENTRU VARIETĂȚI DE VIN ÎN LIMBA ROMÂNĂ

ION NUȚĂ

Lucrarea de față înregistrează și încearcă să analizeze majoritatea sintagmelor și termenilor care se cunosc și se întrebunțează în momentul de față pe întreg teritoriul dacoromân, pentru a denumi diverse varietăți de vin.

Materialul prezentat aici provine din peste 2600 de localități ale României și rezultă din anchete dialectale, directe și indirekte, efectuate în întreaga țară, în perioada 1965–1980 (răspunsuri la întrebarea nr. 205, „Ce feluri de vin cunoașteți?”, din chestionarul *Viticultura*, publicat în volumul *Chestionar dialectal*, Iași, 1969), din răspunsurile primite de B. P. Hasdeu la întrebarea nr. 60 („Cari sînt pe acolo numirile feluritelor vinuri și cele privitoare la culoarea vinului, la gustul lui, la tăria etc.?“), din *Chestionarul lingvistic manuscris* (482 de localități), din datele oferite de ALR (volumele tipărite și cele din arhiva ALR I și ALR II, de la Cluj-Napoca) și NALR (Oltenia, Maramureș, și materialele manuscrise din Banat, Crișana, Transilvania, Muntenia și Dobrogea, Moldova și Bucovina)¹. Acestor surse li se adaugă apoi o serie de dicționare, glosare și monografii dialectale, lucrări de lingvistică, etnografie, folclor, istorie și beletristică, tratate, lexicoane și publicații de agricultură, viticultură, ampelografie și enologie. Nu au fost făcute anchete în Basarabia, Transnistria și nordul Bucovinei, dar, din aceste regiuni, au fost reținute datele oferite de ALM (I/I, II; II/I, II, Chișinău, 1968–1973). *Dicționar dialectal* (I–V, Chișinău, 1985–1986), *Texte dialectale* (VI, II; III/I, II, Chișinău, 1969–1987), lucrări de viticultură și onologie.

Lucrarea ia în discuție majoritatea termenilor simpli (proprietăți, mai rar metaforice) și sintagmele care denumesc varietăți de vin, construcții înregistrate

¹ Pentru lista tuturor localităților, vezi Ion Nuță, *Dicționar de termeni viticolii*, I, *Denumiri pentru soiuri de struguri*, Iași, 1989, p. LXI–CLXVIII.

fie ca avînd o circulație mare, fie cu apariții izolate. (Au fost luate în discuție, uneori, și cîteva nume, care, în unele localități, au doar sensul de „vin rău“.)

Majoritatea denumirilor sînt sintagme, combinații de două cuvinte (în cazuri rare, de mai mulți termeni), cu sens lexical deplin, care formează un grup sintactic stabil și sînt analizabile din punct de vedere gramatical și semantic. Sintagma utilizează cuvinte de sine stătătoare, dintre care unul de bază, substantiv invariabil, cu rol de determinat (*vin*), sau numele unei varietăți de struguri (mai rar, un adjecțiv substantivizat), iar celălalt, determinantul, un adjecțiv (un adjecțiv propriu-zis, un derivat al acestuia, un derivat de la substantive și verbe) sau un substantiv care califică cuvîntul de bază. Topica acestor tipuri de sintagme este cea obișnuită în limba română: determinantul precedă determinantul.

După fiecare cuvînt sau sintagmă, în paranteze, a fost menționată răspîndirea geografică (cînd termenul este întîlnit în mai mult de șase localități ale unui județ, s-a indicat județul; cînd el se găsește în cel puțin cinci județe ale aceleiași regiuni, s-a notat provincia istorică: Moldova, Oltenia, Basarabia etc.; cînd nu există nici o mențiune, avem de a face cu o răspîndire generală), iar în notele de la subsol sînt consemnate, în ordine cronologică, izvoarele care atestă termenii și sintagmele discutate.

În limba română, denumirile cercetate au în vedere culoarea, calitatea, locul de proveniență și numele soiurilor de struguri din care se face vinul respectiv.

1. Denumiri după culoarea vinului

1.1. Termeni simpli (care, în cele mai multe cazuri, presupun măcar existența determinantului *vin*): *alb*² (și pl. *albe*³), *albicios*⁴ (Prahova, Buzău),

² LM, 93; IM, 371; H/I, 6^r, 19^r, 33^r, 56^r, 119^v, 128^v, 168^r, 187^v, 204^r, 234^v, 267^v, 284^r, 295^r, 314^v, 342^v, 363^v, 381^v, 401^v, 414^v; H/II, 11^v, 87^r, 98^v, 141^v, 193^r, 219^v, 243^r, 261^v, 281^r, 289^r, 298^v, 309^v; H/III, 37^v, 47^v, 65^v, 95^r, 101^v, 108^r, 116^r, 129^v, 139^v, 143^r, 151^v, 167^r, 193^v, 208^r, 226^r, 242^v, 260^v, 306^r, 360^r, 377^v, 385^r, 399^r, 408^r, 424^r, 462^r, 472^v, 485^v, 496^v; H/IV, 8^r, 26^r, 52^v, 83^r, 99^v, 104^v, 115^r, 138^v, 152^v, („se face din gordenuл alb curat“), 221^r, 246^v, 268^r, 318^v; H/V, 28^v, 70^v, 81^v, 89^r, 102^v, 158^v, 185^v, 234^v, 256^v, 278^v, 287^v, 293^v, 319^r, 374^v, 386^r, 389^r, 407^v, 415^r, 429^r, 458^r, 482^v; H/VI, 24^r, 49^r, 55^r, 63^r, 80^r, 93^v, 171^r, 182^r, 199^r, 207^r, 220^v, 227^v; H/VII, 26^v, 48^v, 83^r, 120^r, 131^r, 148^r, 222^v, 244^r, 313^v, 325^v, 334^v, 354^v, 369^r, 405^r, 475^r, 504^r; H/VIII, 6^r, 18^v, 42^r, 96^v, 108^v, 119^v, 137^v, 142^r, 166^r, 187^v, („ca lacrima“), 202^r, 205^r, 213^r, 242^v, 255^v, 273^v, 282^v, 289^r, 296^r, 348^v, 354^v; H/VIII, 2, 15^r, 32^r, 66^v, 81^v, 89^v, 97^v, 108^v, 141^r, 152^v, 159^v, 172^r, 179^r, 192^v, 204^v, 218^v, 226^v, 240^v, 250^r, 258^r, 267^r, 277^r, 296^r, 301^r; H/IX, 4^r, 17^v, 35^v, 40^v, 70^r, 114^r, 121^r, 135^r, 153^v, 230^r, 305^r, 361^v, 446^v, 472^r, 509^r; H/X, 29^v, 81^v, 106^v, 129^v, 150^r, 185^r, 205^r, 259^r, 310^r, 353^v, 366^v, 383^v, 395^v, 399^r, 406^v, 419^v, 445^v, 464^v, 476^r, 534^v, 571^r, 581^r; H/XI, 5^r, 26^r, 39^r, 73^r, („cam alb“), 95^v, 130^r, 165^v, 177^v, 246^r, 267^r, 273^v, 311^r, 326^r, 362^v, 401^r, 436^r, 486^v, 502^v, 516^r; H/XII, 19^v, 92^r, 114^r, 132^r, 136^r, 169^v, 202^v, 226^r, 237^r, 259^r, 350^r, („domol“), 402^r, 428^v, 456^r, 475^v, 549^r, 568^v; H/XIII, 2^v, 9^v, 24^r, 35^v, 41^v, 51^r, 79^r, 114^v, 125^v, 134^v, 148^v, („din poamă

LIMBAJUL POETIC

Cei care au ascultat aceeași conferință într-o versiune mult mai scurtă, anul trecut, la „Junimea”, știu cel puțin despre ce este vorba; nu este vorba despre relațiile sau așa-numitele relații dintre limbaj și poezie, ci despre problema identității între limbaj și poezie, adică dacă – și dacă da, în ce sens – limbajul și poezia sunt același lucru, cel puțin în esența lor. Ne putem aprobia de această problemă pe trei căi. Pe de o parte, prin identificarea funcțiunilor semnului lingvistic, pe de altă parte, prin discuția – sau cel puțin prin cîteva observații – despre stilistica numită a *devierilor*, adică a unei întrebuițări improprii sau specifice a limbajului, și, în sfîrșit, pe calea filozofică propriu-zisă, prin discutarea problemei esenței limbajului și esenței poeziei, prin argumentele care s-au adus în acest sens cu privire tocmai la identitatea sau la imposibilitatea de a deosebi limbajul și poezia.

Începem cu prima cale care este, într-un fel, cea mai ușoară. Psihologul german-austriac Karl Bühler a identificat trei funcțiuni fundamentale ale semnului lingvistic. Semnul lingvistic, zice Karl Bühler, este un simptom al vorbitorului, adică în raport cu vorbitorul sau cu cel care produce semnul este *simptom*; în raport cu ascultătorul sau cu destinatarul semnului, este semnal (pentru ascultător, pentru destinatar); și, în raport cu lucrul denumit, este simbol al lucrurilor. Aceste trei funcțiuni fundamentale le numește Karl Bühler *Ausdruck*, adică *expresie*, expresia vorbitorului, căci ea îl exprimă pe vorbitor, chiar dacă semnul nu se înțelege. Si Karl Bühler dă exemplul unui student de la Viena care o face să plingă pe proprietara unei pensiuni; „recitîndu-i” alfabetul grec, însă cu un anumit ton, adică spunîndu-i: „Du bist Alpha, du bist Beta, du bist Gamma, du bist Delta”; și se înțelege că bătrîna nu prucepea nimic, nu știa ce înseamnă, *Alpha*, *Beta*, *Gamma*, *Delta*, însă înțelegea că studentul era foarte miniat și că probabil avea anumite motive. Semnul este

însă – zice Karl Bühler – se m n a l pentru destinatar și este, în acest sens, a p e l și cere ceva de la destinatar, o anumită atitudine. Si este s i m b o l cu privire la lucru, are funcțiune de reprezentare, de *Darstellung*; el reprezintă lucrul. Karl Bühler consideră că funcțiunea fundamentală a semnului este această funcțiune obiectivă cu privire la lucruri, la realitatea extralingvistică, fie ea realitate fizică sau realitate imaginată sau o realitate numai mintală, numai spirituală.

În prima formă a teoriei, termenii erau ceva mai buni, cel puțin pentru *Ausdruck* și *Appell*, erau termenii întrebuiențări de Bühler mai înainte de acest *opus magnum* unde susține această teorie, care este *Sprachtheorie. Die Darstellungsfunktion der Sprache*, adică *Teoria limbajului. Funcțiunea de reprezentare a limbajului*; în faza pregătitoare a acestei teorii, Bühler întrebuiență nu *Ausdruck* („expresie”), ci *Kundgabe*, ceea ce înseamnă ‘manifestare’, astfel spus, semnul este o manifestare a vorbitorului, el ne spune ceva despre vorbitor, dacă-i tânăr sau bătrân, dacă e bărbat sau femeie, dacă este liniștit sau neliniștit și.a.m.d., iar pentru *Appell*, Bühler, întrebuiență în această formă a teoriei, pe *Auslösung* care înseamnă ‘ceea ce este provocat în ascultător’.

Karl Bühler, cu această teorie a semnului sau cu acest model pe care-l dă despre semn – cu semnul la mijloc și cu cele trei relații, cu vorbitorul, cu destinatarul și cu lucrul – vrea să reprezinte o definiție a lui Platon, conținută în *Cratyllos*, asupra cuvântului, unde se spune că anume cuvântul este un semn pentru ca cineva să spună altciva ceva despre lucruri. De aceea Karl Bühler numește această schemă *Organon Model des Zeichens*, adică modelul de *organon*, modelul instrumental al semnului, în sensul lui Platon, pentru că Platon întrebuiență acest cuvânt *organon*, cu sensul de „instrument pentru om”. Se poate vedea imediat că, în schema și în desfășurarea acestei scheme, la Karl Bühler, dacă comparăm această schemă cu definiția lui Platon, lipsește ceva, tocmai ceva, fiindcă era vorba de a spune nu lucruri, ci a spune ceva despre lucruri. Si atunci putem spune că acest ceva trebuie pus între semnul material și lucruri, ceea ce, de altfel, s-a spus de mult, deja din filozofia scolastică medievală; s-a spus că *verba significant res mediantibus conceptibus*, adică „cuvintele înseamnă lucrurile, însă prin, cu ajutorul, noțiunilor, adică al conținuturilor mintale”. Aceasta este prima modificare a schemei care este necesară. O a doua este modificarea propusă de psihologul vienez Friedrich Kainz, care a observat, pe bună dreptate, că această funcțiune de *Darstellung* adică de „reprezentare”, nu este coordonabilă cu funcțiunile de manifestare și de apel, de *Auslösung*, fiindcă funcțiunea de reprezentare o are semnul și ca semn virtual în limbă, pe cind funcțiunile de manifestare și de apel sunt funcțiuni ale semnului întrebuiențat într-un act lingvistic concret, deci, în realitate, sunt

(Transilvania), *roșietic*⁴⁵ (Muntenia), *roșior*⁴⁶ (= vin roșu), *roz*, *roziu*, *rubiniu*⁴⁷, *sîngeriu*, *sîngeros*, *trandafiriu*, *verziu*, *verzui*, *vișiniu* (Botoșani, Suceava), *vîndăt* (Vaslui, Vrancea).

1.2. Sintagme în care primul termen reprezintă culoarea vinului, iar determinantul, atribut adjectival sau substantival prepozițional, stabilește calitatea acestuia: *alb dulce*, *alb în comindă*⁴⁸ (Dolj), *auriu dulce* (Basarabia), *galben aromat* (Vrancea), *galben parfumat* (Iași, Bacău), *negrugros* (Botoșani), *negrui în comindă*⁴⁹ (Dolj), *pelin amar* (Moldova), *profir deschis*⁵⁰ (Brăila), *profiriu dulce* (Iași), *purpuriu dulce*⁵¹ (Basarabia), *roș deschis*⁵² (Ialomița, Olt), *roș inchis*⁵³ (Ialomița, Olt), *roșu negru*⁵⁴ (Brăila).

1.3. Sintagme formate din termenul de bază, care definește culoarea, și un determinant, atribut adjectival sau substantival prepozițional, numele varietății de struguri din care se face vinul: *alb busuioc*⁵⁵ (Galati), *alb de*

361^v, 446^v; H/X, 29^r, 310^r, 399^r, 581^r; H/XI, 191^v, 401^r, 486^v; H/XII, 92^r, 169^v, 350^r, 549^r; H/XIII, 24^r, 41^v, 79^r, 125^v, 134^v, 148^v („pelin, din poamă neagră”), 171^v („pelin, din poamă neagră”), 289^v, 414^v, 436^v, 468^v, 495^v; H/XIV, 17^v, 29^r, 65^r, 84^r, 103^r, 159^v, 173^r, 186^r, 301^r, 348^v, 374^r, 463^r, 477^v; H/XV, 3^v („pelin”), 9^v („negrui”), 50^r, 66^r, 80^v, 89^r, 98^r („negrui”), 143^v, 214^v, 242^v, 306^r („negrui”), 316^v, 328^v („negrui”), 342^r, 368^v, 389^v, 391^r, 399^v, 507^v; H/XVI, 79^v, 95^v, 131^r, 142^v, 146^r, 150^v, 159^r, 195^r („din cei negri”), 207^v, 224^r, 258^v, 309^v, 320^r, 395^r, 402^r, 425^r; H/XVII, 48^r, 61^v; H/XVIII, 302^r; CADE.

⁴² LM, 93; H/I, 56^r, 128^v, 234^v, 314^r; H/II, 261^v, 281^r, 289^r; („negrui”); H/III, 37^v, 116^r, 167^r, 193^v, 486^v, 496^v; H/IV, 246^v; H/VI, 15^r, 63^r, 182^r, 207^r, 220^v; H/VII, 222^v; H/VIII₁, 18^v, 42^r, 42^v, 119^v, 137^v, 142^r, 166^r, 202^r, 213^r, 282^v, 348^v, 354^v; H/VIII₂, 15^r, 89^v, 97^v, 141^r, 159^v, 179^r, 192^v, 204^v, 234^v, 240^v, 250^r, 258^v, 267^r, 277^r („negrui”), 301^r; H/IX, 4^r, 40^v, 50^r, 509^r; H/X, 81^v, 106^v, 129^r, 150^r, 185^r, 205^r, 250^r, 353^v, 366^v, 383^v, 395^v, 406^r, 419^v, 445^v, 464^v, 476^r, 534^v, 571^r; H/XI, 5^r, 26^r, 39^r, 73^r, 95^v, 130^r, 165^v, 246^r, 267^r, 273^v, 311^r, 326^r, 362^r, 502^v, 516^r; H/XII, 19^v, 114^r, 132^r, 136^r, 202^v, 237^r, 259^r, 402^r, 428^v, 456^r, 475^v, 568^v; H/XIII, 2^v, 35^v, 51^r, 114^v, 197^v, 206^v, 216^v, 247^v, 269^r, 308^v, 324^v, 335^r, 345^r, 361^r, 372^r, 424^r, 480^v; H/XIV, 244^r, 340^r, 352^v, 358^v, 396^r, 444^v („ca săngele de iepure”); H/XV, 110^v, 231^r, 263^v, 274^v, 298^v, 335^v („negrui”), 407^v, 423^v, 450^v, 472^r, 502^v; H/XVI, 41^v, 103^v, 172^r, 216^r, 237^r, 247^r, 280^r, 287^r, 328^r („din poamă neagră”), 338^r, 412^r, 444^r; H/XVIII, 4^r, 260^v; SCRIBAN, D.

⁴³ IM, 371; COSTINESCU; H/I, 363^v; H/III, 408^r; H/IV, 221^r; H/V, 70^v, 81^v, 89^r, 102^v, 121^v, 165^r, 234^v, 256^v, 287^v, 296^v, 319^r, 351^v, 429^r, 458^r, 472^r; H/IX, 305^r; H/XVI, 304^v; H/XVII, 226^r, 254^r, 306^r, 437^v; H/XVIII, 40^v, 70^v, 102^v, 242^r, 283^r; UV, 26.

⁴⁴ H/XVIII, 4^r, 242^r („pe care îl mai numesc șifer”).

⁴⁵ H/IX, 230^r.

⁴⁶ SCRIBAN, D.

⁴⁷ PL, 216; DLR.

⁴⁸ H/V, 121^v.

⁴⁹ H/XVI, 380^r.

⁵⁰ H/I, 128^v.

⁵¹ NEAMȚU, T., 156.

⁵² H/VII, 148^r; H/XII, 226^r.

⁵³ Ibidem.

⁵⁴ H/I, 414^v.

⁵⁵ H/XIII, 228^r.

fetească (Iași, Bacău), *alb de gordan* (Buzău), *alb de plăvaie* (Moldova), *alb de tămâioasă*⁵⁶ (Argeș), *alb mișchet* (Buzău), *alb șiler*⁵⁷ (Transilvania), *alb tămâios*, *auriu de crîmposie* (Argeș), *galben de busuioacă* (Vaslui), *galben de berbecel* (Oltenia), *galben de grasă* (Iași), *galben de tămâioasă* (Muntenia), *negră de burgundă* (Transilvania), *negră de crăcană* (Galați), *negră de fetească* (Bacău, Iași), *negră de gordan* (Prahova), *roșu de bordó* (Transilvania), *roșu de braghină*⁵⁸ (Olt, Vilcea), *roșu de traminer* (Transilvania), *roz de coarnă* (Botoșani, Iași).

1.4. Sintagme formate din două substantive, legate între ele printr-o prepoziție, în care primul denumește culoarea vinului, iar cel de al doilea, determinantul, substantiv propriu, are funcția de atribut substantival prepozițional și arată locul de origine al acestuia: *alb de Bucium* (Iași, Vaslui), *alb de Bulboca*⁵⁹ (Basarabia), *alb de Cetatea Albă*⁶⁰ (Basarabia); *alb de Codru*⁶¹ (Basarabia), *alb de Cotnari*⁶², *alb de Drăgășani*⁶³ (Vrancea), *alb de Huși*⁶⁴ (Vaslui), *alb de Ialoveni*⁶⁵ (Basarabia), *alb de Lăpușna*⁶⁶ (Basarabia), *alb de Măderat* (Banat), *alb de Niculitel* (Dobrogea), *alb de Odobești*⁶⁷ (Galați, Vrancea), *alb de Onișcani*⁶⁸ (Basarabia), *alb de Orhei*⁶⁹ (Basarabia), *alb de Peresecina*⁷⁰ (Basarabia), *alb de Pîncota* (Arad), *alb de Simburești* (Olt), *alb de Soroca*⁷¹ (Basarabia), *alb de Suruceni*⁷² (Basarabia), *alb de Teremia* (Timiș), *auriu de Cotnari* (Iași), *auriu de Mediaș* (Transilvania), *auriu de Odobești* (Vrancea), *negră de Căușeni* (Basarabia), *negră de Cirioaia* (Iași), *negră de Ialoveni*⁷³ (Basarabia), *negră de Minîș* (Banat), *negră de Odobești* (Vrancea, Galați), *negră de Panciu* (Galați, Vrancea), *negră de Purcari*⁷⁴ (Basarabia), *negră de Urechești* (Bacău, Neamț), *negră de Uricani* (Moldova), *purpuriu de*

⁵⁶ H/XVI, 30^c.

⁵⁷ H/XVIII, 260^v („gustul vinului se asemănă cu floarea strugurelui”).

⁵⁸ H/XVI, 30^c.

⁵⁹ CARTEA, 29.

⁶⁰ Ibidem, 22.

⁶¹ NEAMȚU, T., 156; CARTEA, 36.

⁶² CARTEA, 22.

⁶³ TIP, 45.

⁶⁴ CARTEA, 22.

⁶⁵ Ibidem, 23.

⁶⁶ Ibidem, 22.

⁶⁷ Ibidem.

⁶⁸ NEAMȚU, T., 105.

⁶⁹ CARTEA, 22.

⁷⁰ Ibidem, 29.

⁷¹ Ibidem, 22.

⁷² NEAMȚU, T., 105; CARTEA, 23.

⁷³ NEAMȚU, T., 105.

⁷⁴ NEAMȚU, T., 185; CARTEA, 66.

*Purcari*⁷⁵ (Basarabia), *roșu de Căușeni* (Basarabia), *roșu de Codru*⁷⁶ (Basarabia), *roșu de Comrat*⁷⁷, *roșu de Cotești* (Vrancea), *roșu de Cricova*⁷⁸ (Basarabia), *roșu de Golu Drincei* (Vrancea), *roșu de Lipovu* (Dolj), *roșu de Miniș*⁷⁹ (Banat), *roșu de Nicorești*⁸⁰ (Galați), *roșu de Orevița* (Oltenia, Muntenia), *roșu de Purcari*⁸¹ (Basarabia), *roșu de Recaș* (Banat), *roșu de Sîmburești*⁸² (Olt), *roșu de Șegarcea* (Oltenia), *rubiniu de Iași* (Moldova), *rubiniu de pe Coasta Lupii*⁸³ (Vrancea).

1.4.1. Sintagme în care primul termen denumește culoarea vinului, iar cel de al doilea, atribut adjecțival, este identic ca formă cu derivatul de la nume de locuri, dar provine direct de la numele propriu: *alb ardelenesc* (Transilvania), *alb basarabeanc* (Basarabia), *alb dobrorean* (Dobrogea), *alb moldovenesc*⁸⁴ (Moldova), *alb munteanesc* (Muntenia), *alb vrâncean* (Vrancea), *negrubăndjean* (Banat), *negrucodrean* (Basarabia), *negrumoldovenesc* (Moldova), *negrulotenesc* (Oltenia), *negrutansilvan* (Transilvania), *roșumoldovenesc* (Moldova), *roșulotenesc* (Oltenia).

1.5. Sintagme formate din substantivul vin + un determinant adjecțival care precizează culoarea: *vin alb*⁸⁵ (și: *vinuri albe*⁸⁶, *vinuri cu culoare albă*⁸⁷), *vin albicios* (Buzău), *vin albului* (Oltenia), *vin alburui* (și *vinuri alburui*⁸⁸; Dobrogea, Țălomița), *vin aurel*⁸⁹ (Iași), *vin auriu*, *vin ca aurul*⁹⁰ (Hunedoara), *vin bălan*⁹¹ (Tulcea, Brăila; și *balan*⁹², Botoșani), *vin bălan sau alb*⁹³, *vin*

⁷⁵ CARTEA, 67.

⁷⁶ Ibidem, 24.

⁷⁷ Ibidem, 67.

⁷⁸ Ibidem.

⁷⁹ BVT, 84, 180; BACHUS, 148.

⁸⁰ TIP, 45.

⁸¹ NEAMȚU, T., 185; CARTEA, 66.

⁸² BACHUS, 121.

⁸³ TIP, 37.

⁸⁴ CARTEA, 24.

⁸⁵ ÎNV. VIN., 51; DRĂGHICI, R., 297; FM, 6; IC, 196; PM, 64; BA, 598, 599; LM, 93; DD, 222; NOTICE, 73; IM, 371; IP, 253, 254; COSTINESCU; LMs.; EV, 29; AT, 132; JO, 53; H/III, 387^v; H/IV, 158^v, 226^v; H/VII, 507^r; H/VIII, 144^r; H/IX, 124^r („samatoc“); H/XIII, 101^r; H/XV, 461^r; H/XVI, 12^r; GCR, II, 42, 44; DDRF; RCM, 483; BARCIANU; ȘEZ., X, 65; MI, 77; ȘV; FIC, 80; BIANU, D. S., 795; ISD, XII, 148 (an. 1803); PI, 224; PB, 23, 64; DA, 94; DR, IV, 841; FME, V, 107, 844; SFI, 340; PC; SCRIBAN, D.; CF, 25, 400; LTR²; HUȘI, 102; GO, 109; ALR II, 4154, 6151; DLR, VIII, 583; COTEA, 2, 4, 6.

⁸⁶ ÎNV. VIN, 74; FM, 30; IC, 196; BA, 604; DIV, 399; BREZ., V, 65; BVT, 156, 162.

⁸⁷ H/I, 84^r.

⁸⁸ HEM, I, 764; DDRF; DLR, VIII, 583.

⁸⁹ HEM, II, 2133.

⁹⁰ H/XVIII, 302^r.

⁹¹ H/II, 251^v.

⁹² ALR II, 6151.

⁹³ ALR II, 6151/723.

*deschis*⁹⁴ (Galați), *vin galben*⁹⁵, *vin gălbui* (Dolj), *vin gălbui* (Moldova), *vin de culoare galbină*⁹⁶ (Oltenia), *vin ghiurghiului* (și: *vin ghergheliu*, *vinuri ghiurghili*⁹⁷, *vinuri ghiurghiului*⁹⁸; Dobrogea), *vin închis*⁹⁹ (la culoare; Moldova), *vin marmanziu*¹⁰⁰ (și: *vin marmagiu*¹⁰¹, *vin marmaziu*¹⁰², *vin mărmăzel*¹⁰³, *vin mermeziu*¹⁰⁴; uneori, determinantul este un atribut substantival prepozițional, plecîndu-se de la ideea, insuficient de întemeiată, că acesta ar reprezenta denumirea unei varietăți de struguri sau chiar un nume topic: *vin de marmangel*¹⁰⁵, *vin de marmazău*¹⁰⁶, *vin de ăl marmaziu*¹⁰⁷, *vin de la Marmazău*¹⁰⁸), *vin negru*¹⁰⁹ (și *vinuri negre*¹¹⁰), *vin naramziu* (și *naranvin*¹¹¹; Bacău), *vin paler*¹¹² (de culoare galbenă; și *palir*¹¹³; Dolj, Olt), *vin piersiciu*¹¹⁴ (și: *vin piersăciu*¹¹⁵, *vinuri piersăcii*¹¹⁶; Oltenia), *vin portocaliu*¹¹⁷ (Olt), *vin profir*¹¹⁸ (și: *vin profin*¹¹⁹, *vin prohir*¹²⁰, *vinuri procire*¹²¹, *vinuri profire*¹²², *vinuri prohire*¹²³), *vin profiriu*¹²⁴, *vin*

⁹⁴ H/III, 385^r.

⁹⁵ ALR II, 6151.

⁹⁶ H/XVI, 3^v.

⁹⁷ H/III, 448^v.

⁹⁸ H/XIV, 416^r.

⁹⁹ H/III, 385^r.

¹⁰⁰ ECONOMIA, 147; ÎNV. VIN., 14; ȘIO, I, 84; I. CR., III, 298; CGR., I, 134; DLR.

¹⁰¹ PCr., 39; DLR.

¹⁰² CORCEA, B., 83; PG, LXXIX; DR, IV, 1077; SCL, 1979, nr. 4, 371; DLR.

¹⁰³ PBP, 57, nota 92.

¹⁰⁴ SEVASTOS, N., 300; DLR.

¹⁰⁵ V, 92.

¹⁰⁶ BB, 50; DR, IV, 1077; BÎRLEA, LPM, 489.

¹⁰⁷ MAT. FOLK., 205, 1074; DLR.

¹⁰⁸ PG, 106/22.

¹⁰⁹ IM, 371; 509; EV, 29; RCM, 483; H/III, 387^v; H/IV, 158^v, 226^r; H/VII, 507^r; H/IX, 124^r; H/XIV, 435^v; H/XVIII, 70^v; TPP, 617; DDRF; PI, 224; DA (vezi *alb*); DU; CARAGIALE O., 238; FME, V, 844; SCRIBAN, D.; GO, 109; ALR II, 6152; ALR, s. n., I, h. 240; ALRM, s. n., I, h. 161; DLR.

¹¹⁰ JO, 53; H/II, 58^r; H/III, 324^v; H/VII, 75^v, 257^r; H/XIV, 416^r; BREZ., V., 65.

¹¹¹ H/XIII, 197^v.

¹¹² H/V, 102^v („galben“), 380^v.

¹¹³ H/IX, 114^r („bun“).

¹¹⁴ H/XI, 401^r; DLR.

¹¹⁵ H/V, 81^v, 234^v.

¹¹⁶ H/V, 97^v; HEM, I, 764; DDRF; DLR.

¹¹⁷ H/VIII, 137^v; DLR.

¹¹⁸ H/III, 387^v; PI, 224; SCRIBAN, D.; CADE; IORGA, P. A., I, 156; GO, 109, 199; DEX; ALR II, 4153/605; ALR, s. n., I, h. 240; DLR.

¹¹⁹ ALR, s. n., I, h. 240.

¹²⁰ PCr., 17.

¹²¹ H/VIII, 135^r.

¹²² H/III, 448^v; H/VII, 75^v, 257^r, 268^v.

¹²³ JO, 53.

¹²⁴ PCr., 17; CADE; SFL, 340; ALR, s. n., h. 240; DEX; DLR.

lucrul este considerat ca activ. Prin aceste adjective lucrul „face” ceva, lucrul „frige”, lucrul „arde”. Se înțelege că și noi ne gîndim la aceasta cînd punem mîna pe radiator și spunem că radiatorul e *rovente*; însă ne gîndim, începem să ne gîndim la acest semn, numai cînd zicem: *bollente*, *bollente perché bollo*, *fierbinte*, *fierbinte fiindcă fierbe*. Există apoi relații cu sisteme de semne. Hjelmslev zice că un semn din limba daneză, în afara de a denota ceva, are și o conotație, și anume „danez” amintește de tot sistemul de semne căruia îi aparține. Noi vom spune că nu e adevărat, fiindcă semnul danez întrebuițiat în daneză nu amintește de danez. Însă e foarte adevărat că, dacă e vorba de un semn care ține de un sistem și care e întrebuițiat în afara mediului propriu al acestui sistem, adică un semn, de exemplu, familiar nu e familiar în familie, și familiar nu evocă acest mediu în familie. Un semn din limbajul marinilor nu evocă mediul marinilor în limbajul marinilor. Însă aceste semne evocă mediul familiar și evocă limbajul marinilor și mediul marinilor dacă le întrebuițăm în afara sistemului lor, și atunci au această conotație specială, acest iz particular. *Gheișa* și *samuraiul* n-au nici un fel de iz japonez în japoneză, însă ne amintesc, evocă Japonia și mediul japonez dacă le întrebuițăm în afara limbii japoneze, deci unde nu mai au numai valoarea lor obiectivă, ci și valoarea rezultă din faptul că aşa spun japonezii, că aşa se zice în japoneză.

Apoi, vorbeam de legături cu semne întrebuițate deja în texte, adică despre raportul care a fost numit mai tîrziu, după ce fusese dezvoltată toată această teorie, raportul între textual sau de întretextualitate. Spuneam, vorbind despre acest raport care încă nu se numea așa, spuneam că dacă, de exemplu, în limba română spunem „Într-un loc din Iași de al cărui nume nu vreau să-mi amintesc”, aceasta înseamnă numai ceea ce spun acumă în limba română. Dacă spun: *el lugar*, nu *de la Mancha*, ci *el lugar de Madrid*, *el lugar de Iași*, *el lugar de București*, *el lugar de Moscú*, *de qui el hombre no quiere recordarle*, pentru fiecare spaniol mai mult sau mai puțin cult, aceasta este o aluzie la un text binecunoscut, la începutul romanului *Don Quijote* care începe tocmai așa: „El lugar de la Mancha de qui el hombre no quiere recordarle, no ha mucho tiempo“. Deci evocă și acest text și ce se spune în acest text. Dacă modificăm expresia, fie în limba română: *Acest examen nu se va face nici azi și niciodată*, aceasta are valoarea de refuz de a face un examen. Dacă spun *Quest'esame non sarà fare ne oggi nemai*, aceasta înseamnă pentru italieni, pentru soarte mulți vorbitori ai italienei care cunosc celebrul roman, extraordinarul roman *I promessi sposi*, și o aluzie la o formulă celebră din acest roman: „Questo matrimonio non sarà fare ne oggi nemai“. Deci există această evocare a altui text chiar cînd modificăm textul, totuși cu intenția de a păstra anumite construcții în raport cu acest text.

Într-o poezie a lui Rilke, *Herbsttag*, „Zi de toamnă”, se spune aşa: „Der jetzt kein Haus hat baut sich Keines mehr” („cine acum nu are casă, nu-și mai construiește una”). Și eu într-o zi, într-un grup de prieteni, întrebam dacă cineva are o mașină ca să mă ducă undeva și mi s-a spus că nu; eu atunci am zis: *Der jetzt kein Auto hat* (cine acum nu are mașină), și imediat doi sau trei, cel puțin, au continuat: *kaufst sich keines mehr* (nu-și mai cumpără una), adică au înțeles și aluzia și au modificat și textul, au înțeles că vorbeam făcând aluzie la acest text.

Apoi, semnul e în raport direct cu o reprezentare directă a lucrurilor; de exemplu, dacă lucrurile sunt sonore – prin sunet, dacă sunt lucruri care se văd, atunci prin grafie; avem tot felul de grafii speciale ca să arătăm că vorbim despre aceste lucruri, indicând lucrurile prin litere, sau prin raportul aşa-zis sinestezic între simțuri, prin sunet și lucrurile care ţin de auz, sau care ţin de văz, sau care ţin de pipăit ș.a.m.d.; deci un *u*, de exemplu, ne poate evoca ceva întunecos, și ne poate evoca ceva luminos, ceva ascuțit, ș.a.m.d. Mallarmé credea gresit cuvintele franceze *jour*, „zi” și *nuit*, „noapte”, fiindcă spunea că ar trebui ca „ziua” să se numească *nuit*, să fie ceva luminos și ascuțit, și „noaptea” să se numească *jour*, adică ceva întunecos, ceva care evocă tocmai întunericul. Fără îndoială că nu avea dreptate din punctul de vedere al limbii franceze, fiindcă *jour* înseamnă „zi” și nu putem scăpa de acest fapt de tradiție istorică, iar *nuit* înseamnă „noapte”. Însă, fără îndoială că aceste sunete evocă fapte diferite, deci avem pe de o parte semnificația „zi” și pe de altă parte, „noapte”, această evocare a ceva întunecos, obscur, și a ceva luminos, ascuțit ș.a.m.d.

În sfîrșit, avem relații cu cunoașterea lucrurilor. Karl Vossler, binecunoscutul lingvist german, spunea că, de exemplu, cuvântul *Pferd*, „cal” nu înseamnă același lucru pentru ofițerul de cavalerie, pentru cine se duce la cursele de cai și joacă la cursele de cai, pentru agricultorul care muncește, ară cu calul, și pentru copilul din Viena care poate vede calul numai la grădina zoologică, pentru care calul e un animal tot atât de exotic ca și elefantul. Se înțelege că nu are dreptate dacă e vorba de ceea ce înseamnă cuvântul, fiindcă, pentru a putea spune acest lucru, trebuie să înțelegem că totuși *Pferd* înseamnă „cal” pentru toți. Însă e vorba de cum se prezintă calul pentru fiecare, adică după experiența pe care o avem cu aceste fapte, în acest caz cu calul, și deci care este raportul efectiv cu obiectul însuși.

Și, în sfîrșit, spuneam, există raportul cu fapte culturale, de exemplu cu mitologia. Noi putem întrebuiță, fără îndoială, numele de zei și putem vorbi despre mitul Europei – și el nu mai conținește, acest mit al Europei –, și al lui Jupiter, ș.a.m.d. Însă pentru noi aceste fapte sunt exterioare, sunt străine de cultura noastră imediată, pentru că, pentru noi, *Strîmbă-Lemne* este cineva, și *Sfarmă-Piatră*, și *Mama pădurii* ș.a.m.d. Pentru greci sau pentru un roman, aceste cuvinte evocau în mod imediat toată sfera culturală mitologică; se

înțelegeau, într-adevăr, numele de zei ca vietă și, dacă era vorba de alți zeișori mai mărunți, care trăiau într-un copac, într-o plantă ș.a.m.d., se înțelegea și planta ca plantă însuflare, ca plantă care e în același timp zea și plantă, sau muntele, rîul și mintea ș.a.m.d.

Mai sunt și alte relații; vedem că sunt foarte multe relații ale semnului care sunt toate relații reale. Unde punem aceste relații în schema lui Karl Bühler? Fără îndoială în jurul *reprezentării*. Am întrebuiat de mai multe ori cuvântul *evocare* și putem să spunem că în jurul *reprezentării* există un mânunchi de funcțiuni de evocare, avem de-a face – după o formulă întrebuiată de un filosof american, Marshall Oliver – cu acea bogată ambiguitate a cuvântului care poate denota cu precizie ceva, fără a renunța în același timp și la alte denotări. Adică avem o denotare și, în același timp, ni se amintesc altele. Altfel spus, avem această posibilitate de evocare.

Deci, dacă ne gîndim bine, cum se prezintă atunci aceste funcțiuni? Vedeți, sunt funcțiuni permanente ale semnului, dacă aceste relații sunt permanente. Unde se prezintă ele? Se prezintă, cînd sunt actualizate, într-un text. Prin faptul că cineva se numește *Felix* e pus în raport cu *fericirea*, prin faptul că cineva se numește *Leonte* e pus în raport cu *leul*, pentru cei ce știu ce înseamnă aceste cuvinte în mod etimologic. Deci, aceste lucruri, care țin de relații permanente, trebuie actualizate. Și unde se actualizează? Se actualizează în limbajul poetic în sens larg, adică în literatură. Dacă ne gîndim și mai bine, zicem că, în acest caz, dacă relațiile sunt permanente, atunci actualizarea nu este un act pozitiv, ci este un act negativ, este o negare a lucrului, care se întîmplă în vorbirea de toate zilele (care este dezactualizarea, unde nu ne gîndim la faptul că există aceste relații). Și atunci spunem: actualizarea este în realitate o negare a funcțiunilor pe care semnul le are și care sunt puse între paranteze în limbajul practic de toate zilele sau în limbajul științific. Aceasta ne duce la concluzia că limbajul poetic nu poate fi o deviere față de limbaj pur și simplu sau față de limbajul de toate zilele, ci dimpotrivă, limbajul poetic, în care se actualizează ceea ce ține deja de semn, este limbajul cu toate funcțiunile lui, adică este plenitudinea funcțională a limbajului, și că, dimpotrivă, limbajul de toate zilele și limbajul științific sunt devieri, fiindcă sunt rezultatul unei drastice reduceri funcționale a limbajului ca atare. În limbajul ca atare, *chauve-souris* se prezintă ca un „șoarece chel”, și cînd nu ne interesează acest lucru, cînd spunem „este acest animal care este șoarece și care se numește *pipistrello* în alte limbi ș.a.m.d.”, atunci am redus, am pus între paranteze această funcțiune, această imagine care se găsește deja în semn, deci am dezactualizat semnul, l-am redus din punct de vedere funcțional. Se vede, aşadar, cum spuneam, că nu limbajul poetic este o deviere sau o formă specială sau o funcțiune specială a limbajului, ci, dimpotrivă, limbajul poetic este limbaj

2.3. Sintagme formate dintr-un termen de bază și un determinant, atribut substantival prepozițional, care arată locul de proveniență: *armaș de Cotnari* (Botoșani, Iași), *armaș de Ștefănești* (Botoșani), *pelin de Drăgășani*¹⁸⁴ (Oltenia), *pelin de Huși* (Vaslui), *ravac de Méneș*¹⁸⁵, *ravac de Rust*¹⁸⁶, *timpurie de Iași*¹⁸⁷, *timpurie de Maheraci*¹⁸⁸ (Basarabia), *voievodal de Cotnari* (Cotnari-Iași).

2.4. Sintagme în care termenul generic *vin* este urmat de un atribut adjecțival sau substantival prepozițional, care arată, în general, calitatea: *vin alcoolizat*¹⁸⁹, *vin altoi*, *vin altoit*, *vin amar*¹⁹⁰ (= vin pelin; și *vinuri amare*¹⁹¹), *vin amărîu*¹⁹² (= vin pelin), *vin amărui*¹⁹³ (= pelin, pelinaș), *vin amestecat*¹⁹⁴ (Dobrogea), *vin armaș*¹⁹⁵ (Botoșani, Iași), *vinul armașului*¹⁹⁶ (Botoșani), *vin aromat* (și *vinuri aromate*¹⁹⁷), *vin aromatic*¹⁹⁸, *vin aromatizat* (și *vinuri aromatizate*¹⁹⁹), *vin artificial*²⁰⁰, *vin aspru*²⁰¹, *vin astringent*²⁰², *vin care* (te) *adoarme*²⁰³, *vin bărbat*²⁰⁴ (Dănești – Vaslui), *vin bătrîn*²⁰⁵ (= vechi), *vin băutor*²⁰⁶ (Brăila), *vin bețiv*²⁰⁷ („care nu te îmbată, bun pentru beții“; Bacău, Neamț), *vin blind*²⁰⁸ *vin bun*²⁰⁹ (și: *vinuri bune*²¹⁰, *vinațe bune*²¹¹), *vin care se*

¹⁸⁴ DU.

¹⁸⁵ „Tribuna“, 1889, nr. 121, p. 483.

¹⁸⁶ Ibidem.

¹⁸⁷ BACHUS, 37.

¹⁸⁸ NEAMȚU, T., 105.

¹⁸⁹ BVT, 74.

¹⁹⁰ OR. EC., 158; LMs.; H/III, 108^r; H/V, 278^v; H/VI, 49^r („cind se pune pelin“); H/VIII₁, 142^r, 187^v („amar de tare“); H/X, 185^r; H/XI, 273^v, 326^r; H/XII, 549^r; H/XIII, 345^r („care este pelin“), 495^v; H/XV, 89^r („pelin“), 328^v, 335^v („pelin“); H/XVI, 79^v, 258^v; FME, V, 844.

¹⁹¹ H/XV, 306^r („pelin“).

¹⁹² H/VIII₂, 192^v; H/X, 205^r („vin pelin“); H/XIV, 435^v; H/XV, 143^v.

¹⁹³ H/XIV, 21^r („pelinaș“).

¹⁹⁴ H/II, 289^r („trandafiriu“); H/XV, 306^r, 328^v, 335^v („profir, ghiurghiuliu“).

¹⁹⁵ H/III, 223^r; HEM, II, 1682; DA.

¹⁹⁶ PPR, 54 („fiindcă este grasa adusă de vreun armaș al lui Ștefan cel Mare“).

¹⁹⁷ NICA, L. VAM., 269; LTR²; BVT, 162.

¹⁹⁸ ÎNV. VIN, 57; H/VIII₁, 18^v; BIANU, D. S.

¹⁹⁹ BVT, 171.

²⁰⁰ FME, V, 844 (în LMs., *vin artefectu*).

²⁰¹ LMs.; H/III, 108^r; H/VI, 49^r; H/VII, 26^v; H/VIII₂, 258^v, 277^r; H/X, 150^r, 185^r; H/XI, 436^r; H/XII, 226^r; H/XIV, 396^r; FME, V, 844; ALR s. n., I, h. 242/537.

²⁰² H/II, 58^v („cumărat“); H/XI, 326^r („ciumărat“).

²⁰³ H/XIV, 173^r.

²⁰⁴ H/XVI, 146^r („tare“).

²⁰⁵ OR. EC., 163; H/VI, 93^v; H/XV, 328^v, 335^v.

²⁰⁶ H/I, 342^v, 414^v.

²⁰⁷ H/X, 259^r („sau slab“), 534^v.

²⁰⁸ FM, 26.

Și noi traducem: „Oh, Amurg, Crepuscul, tu readuci din nou tot ceea ce a împrăștiat strălucitoarea Auroră, readuci oaia, readuci capra, readuci mamei pe fiu...“ Și este bine, fiindcă în teatru și pentru Sappho, Crepusculul sau Amurgul și Aurora nu sunt fenomene meteorologice sau părți ale zilei, sunt zei, deci sunt ființe cu voință, și ceea ce fac, fac intenționat; și se luptă acești zei între ei. Și deci, toată impresia acestui fragment, în loc să fie o impresie de liniște – acumă s-a întors oaia, s-a întors capra, s-a întors fiul –, e o impresie de adâncă melancolie, fiindcă știm prea bine că acum a învins amurgul – a adus capra, a adus oaia, a adus pe băiat mamei – însă, că mișine dimineață va învinge din nou cealaltă zeitate, Aurora, și că din nou va duce departe oaia, va duce departe capra, va duce departe de mamă pe băiat, și că acest ritm nu se va termina niciodată, că în fiecare zi va învinge dimineața Aurora și seara Amurgul, și că noi, cu oile și cu caprele vom fi duși încolo și pe urmă îndărât, încolo și încocace.

Să mai dăm încă un exemplu, unde tocmai posibilitățile înseși ale limbii grecești ne arată, ne sugerează ceva, prin modul cum sunt ordonate faptele. Tot de la Sappho, un alt fragment, de altfel celebru, în care se zice aşa:

Δέδυκε μὲν ἀ σελάννα
καὶ Πληγίαδες· μέσαι σὲ
νύκτες, πάρο δ' ἐρχετ' ὄφα:
ἔγω δὲ μόνα κατεύδω.

„A coborît luna și Găinușa. Este miezul nopții, trece timpul și eu stau aici singură“. Biata Sappho așteaptă pînă la miezul nopții și stă singură, ne impresionează, din punct de vedere uman, mai mult sau mai puțin. Însă dacă știm grecește și dacă vedem care sunt procedeele pe care le întrebunțează, atunci ajungem mult mai departe. Anume, Sappho întrebunțează pe de o parte aceste μὲν și δὲ, prin care ordonează lucrurile; μὲν și δὲ se traduc prin „pe de o parte“, „pe de alta“, adică tot ceea ce este organizat sub μὲν ține de o categorie, ce e organizat sub δὲ ține de altă categorie. Și, atunci avem următoarea situație: ceea ce e organizat sub μὲν:

δέδυκε ἀ σελάννα „a apus luna“,

καὶ Πληγίαδες, „și Găinușa“,

adică ceea ce se întîmplă în cer; și ceea ce este sub δὲ:

μέσαι νύκτες „[e] miezul nopții“

παρ' ἐρχετ' ὄφα „trece timpul“

ἔγω μόνα κατεύδω „eu stau singură“.

Adică: e miezul nopții, trece timpul și eu stau aici singură. Deci, se organizează, pe de o parte, ce se întîmplă în cer, pe de altă parte, ce se întîmplă pe pămînt. Pe pămînt se întîmplă numai aceasta: e miezul nopții și Sappho este singură. Deci, de fapt, ni se pare că această dimensiune a singurății, poetic, este o dimensiune cosmică care se măsoară prin mișcările în cer ale lunii și ale voinței. Însă mai

este încă ceva, tot aici: un procedeu care este posibil în greacă e despărțirea prefixului de verb: prefixul παρά se desparte de verbul ἔρχεται „a trece“.

Sappho scrie παρά δέρχεται; și cînd spune aşa, despărțind prefixul, atunci acest prefix are valoarea lui ceea ce înseamnă παρά, și παρά înseamnă „pe lîngă“, deci timpul nu trece pur și simplu, ci trece aici, pe lîngă mine, merge pe lîngă mine, curge pe lîngă mine acest timp; deci, Sappho a fost atîta timp singură și a așteptat astăzi, încât acum trecerea timpului a devenit concretă și timpul curge ca un rîu pe lîngă ea. Aceasta este o singurătate mult mai profundă decît cea care se poate spune prin *sunt singură aici*.

Mai dăm încă un exemplu care e relevant tocmai prin cunoașterea în direcția lucrurilor, din tragedia *Persii*. Eschil, care scrie totdeauna cu o mulțime de metafore, la un moment dat se prezintă cu câteva rînduri fără nici o metaforă. Aceste rînduri reprezintă cîntecul grecilor pe micile corăbii grecești, în golful de la Salamina, înainte de bătălia de la Salamina cu marea flotă persană. Acest cîntec e foarte simplu, spune numai astăzi:

...Ω παῖδες Ἑλλήνων, ἵτε
ἔλευθεροῦτε πατρίδ, ἔλευθεροῦτε δὲ
παῖδας, γυναικας θεῶν τε πατρών ἔδη
Θήκας τε προγόνων· νῦν ὑπὲρ πάντων ἀγών.

Adică: „Înainte, fii sau copii ai grecilor! Eliberați patria, eliberați femeile și copiii, eliberați templele noastre și eliberați mormintele strămoșilor. Pentru aceste lucruri luptăm“.

De ce impresionează astăzi de mult aceste versuri? Din mai multe motive. Mai întîi, fiindcă se găsesc între texte pline de metafore. Aici totul este redus la esențial și ne întrebăm de ce, care este procedeul? În al doilea rînd, fiindcă știm cînd s-a produs acest cîntec și în ce situație, adică cunoaștem aşa-zicînd contextul cultural al acestui cîntec care devine, atunci, un fel de intertext, se află în acest text și se raportează la celălalt text, la cel cîntat de greci la Salamina. Anume, contextul real în care s-a cîntat cîntecul a fost următorul: toată Grecia era deja ocupată. Din golful de la Salamina se vedea Pireul în flăcări. Mai spre stînga, pe mal, înspre Eleusis, Xerxes își instalase un tron aurit și se așezase pe acest tron aurit ca să asiste la ultima bătălie, sigur fiind că flota lui extraordinară, a celui mai mare regat, a celui mai mare imperiu din acele vremuri, în câteva minute va zdrobi micile bărcuțe ale grecilor, ale ultimilor greci rămași, numai pe aceste bărcuțe, vii. Și într-un astfel de moment – nu era de luptă, ci de agonie –, nu mai începe să faci metafore, să faci retorică; reduci lucrurile la esențial. Deci noi ne luptăm numai pentru aceste lucruri, luptăm pentru pămîntul nostru, pentru familia noastră, luptăm pentru ceea ce ne leagă de tradiție, adică luptăm pentru mormintele strămoșilor, și luptăm pentru ceea ce ne leagă de cer, luptăm pentru templele zeilor noștri. Pentru toate acestea

luptărm, deci, pentru tot ceea ce e esențial și pentru toate acele lucruri la care nu putem renunța dacă vrem să fim oameni liberi. Si tocmai de aceea acest cîntec devine sublim, fiindcă în această situație, cei care luptau pentru libertate și pentru lucrurile esențiale ale vieții au învins imperiul cel mai mare din lume. Si mai este încă ceva. Eschil luase parte el însuși la această bătălie. Nu o spune niciodată. Nu spune: noi am bătut pe persani. Nișă măcar nu vorbește el aici; în acest cîntec episodul e povestit de solul persan, e povestit reginei perșilor la Suza, în capitala perșilor. Atunci mirarea este încă și mai mare, fiindcă acest persan nu poate înțelege cum o mînă de oameni a putut să învingă imperiul, fiind aşa de puțini și luptându-se numai pentru asemenea lucruri elementare.

Să dăm încă un exemplu, pentru întrebuiențarea aceasta a relatării printre-un sistem de semne. Să luăm un exemplu în proză, pe Kafka, unde putem vedea și o tematică comună pentru o serie de povestiri. La Kafka, ceea ce ne surprinde este că întrebuiențează un stil foarte sobru, aproape administrativ, de raport. El relatează ceea ce se întîmplă; s-a întîmplat următorul lucru, și aici rămîne consemnat ce s-a întîmplat. În *Reconstrucția* – se și numește așa *raport*, *Raport către Academie* – sînt enumerări de fapte; am unsprezece fii, primul face *cutare lucru*, al doilea face *asa*, al treilea *asa* ș.a.m.d. Si în acest chip ni se prezintă lucruri care în parte sunt ciudate, în parte sunt neliniștitioare și chiar teribile.

Anume, într-o povestire se spune că avem un nou avocat în baroul nostru, domnul Ducipalus. Am putea spune, da, dar are același nume ca și calul lui Alexandru Macedon, e calul lui Alexandru cel Mare; totuși autorul nu se întreabă deloc dacă e posibil ca un cal din alte vremi să fie acumă avocat la noi în oraș, ci, dimpotrivă, se întreabă dacă a făcut bine Ducipalus să se dedice dreptului și să renunțe la luptă ș.a.m.d. Si i se pare că a făcut bine, că a făcut foarte bine, fiindcă în vremea noastră totuși e mai bine să ronțăi mari volume de legi, decât să încerci să cucerești India ș.a.m.d.

Într-o altă povestire, tot aşa, un fapt cu totul innocent: pe scări, în timpul cînd cobori, apare un fel de vîcătate sau altceva, făcută din sforicele și bețișoare și nu vorbește, se tot ascunde, dac-o întrebi cum se numește, spune Obradek, dar nu spune altceva. Si autorul nu se întreabă cum de acest animal ciudat ne vorbește, deși făcut din bețișoare și din sfuri, ci trece la etimologie, la problema etimologiei cuvîntului *Obradek*. Unii spun că ar fi din germană, alții spun că ar fi un cuvînt în slavă ș.a.m.d.

Într-o altă povestire – și este și titlul important, *O confuzie care se întîmplă în fiecare zi* – ce se întîmplă? Se întîmplă că A se duce la B, cu care trebuie să discute o afacere. Cînd ajunge acasă la B, i se spune că B a plecat la casa lui ca să discute aceeași afacere. Atunci A se întoarce repede și, cînd ajunge acasă, află că B a plecat din nou, pentru că nu l-a găsit. Se duce din nou, și acel B, din nou, plecase, fiindcă aflase că A a ajuns acolo. Si se întoarce din nou și,

*plăcut*²⁸⁷, *vin plăcut și arătător*²⁸⁸, *vin potrivit*²⁸⁹, *vin pritoc*²⁹⁰ („vin tras de pe drojdie”; și *vin pretoc*²⁹¹), *vin prefăcut*²⁹², *vin pritoc, vin pritocit* (și *vin pretocit*²⁹³), *vin puternic* (= tare)²⁹⁴, *vin ravac*²⁹⁵, *vin ca spiritul*²⁹⁶, *vin cum e spiritul*²⁹⁷ (Pogana – Vaslui), *vin sec*²⁹⁸, *vin selecționat*²⁹⁹, *vin special* (și *vinuri speciale*³⁰⁰), *vin spirit*³⁰¹ (Priboieni – Argeș), *vin spirtos*³⁰² (și *vinuri spirtoase*³⁰³, *vinațe spirtoase*³⁰⁴), *vin spumant*³⁰⁵ (și *vinuri spumante*³⁰⁶), *vin spumegeător*³⁰⁷ (Transilvania), *vin spumos*³⁰⁸ (și *vinuri spumoase*³⁰⁹), *vin superior* (și *vinuri superioare*³¹⁰), *vin șarpe*³¹¹, *vin cu gustul lămâiei*³¹², *vin tare*³¹³ (și *vinuri tari*³¹⁴), *vin tăiat*³¹⁵ („oprit din fier și rămas dulce”), *vin*

²⁸⁷ H/XV, 507^v; H/XVI, 405^c.

²⁸⁸ FM, 26.

²⁸⁹ H/I, 381^v; H/XV, 342^c.

²⁹⁰ H/XII, 92^r; H/XIV, 444^v; ISD, XIV, 274; ALR s. n., I, h. 246; DLR.

²⁹¹ H/XIV, 478^r.

²⁹² DD, 228; DDRF; SCRIBAN, D.; CADE; ALR s. n., I, h. 238/682; DLR.

²⁹³ ALR s. n., I, h. 246.

²⁹⁴ H/IX, 17^v; H/X, 259^r.

²⁹⁵ IC, 195; H/VIII₂, 141^r („cel mai bun dintre toate vinurile”); H/X, 129^v.

²⁹⁶ H/I, 414^v; H/XI, 401^r („tare”); H/XV, 507^v.

²⁹⁷ H/XV, 80^v.

²⁹⁸ DER.

²⁹⁹ TDG, Dobrogea, 368.

³⁰⁰ BREZ., V., 65.

³⁰¹ H/IX, 446^v („cînd e tare”).

³⁰² INV. VIN., 67 (și *spiritos*, 57); FM, 26; FDA, II, 51; H/I, 56^r; H/II, 486^v; H/V, 389^r („crapă la limbă”); H/VIII₁, 19^r, 137^v, 142^r, 348^v; H/VIII₂, 81^v („tare”); H/IX, 35^v; H/X, 534^v; H/XI, 84^v, 326^r („cu putere, cu venit”), 486^v; H/XIII, 9^v, 335^r, 361^r; H/XIV, 65^r; H/XV, 98^r, 263^v, 407^v; H/XVI, 247^r.

³⁰³ BA, 352; H/I, 343^r („cu putere”).

³⁰⁴ FDA, II, 24.

³⁰⁵ BVT, 74.

³⁰⁶ Ibidem, 168.

³⁰⁷ GV, 249.

³⁰⁸ INV. VIN., 67; BA, 611; COMȘA, N. Z., 58.

³⁰⁹ EV, 85; BREZ., V., 65; ENC. ROM.; NICA, L. VAM., 269.

³¹⁰ LTR²; BVT, 64.

³¹¹ H/II, 116^r („tare, cu gust înțepător”).

³¹² H/III, 260^v.

³¹³ OR. EC., 153; FM, 6, 30; FDA, II, 55; LMs.; H/I, 6^r, 56^r, 119^v, 189^v, 234^v („cum e spiritul”), 381^v; H/II, 58^v, 141^v, 261^v; H/III, 47^v, 108^r, 151^v, 167^r, 193^v, 242^v, 306^r, 360^r („bun”), 472^v, 486^v; H/IV, 246^v, 318^r; H/V, 34^v, 234^v, 389^r, 393^r, 415^r; H/VI, 55^r, 63^r, 93^v; H/VII, 148^r, 222^v, 313^v; H/VIII₁, 6^r, 142^r, 166^r, 187^v („cum e spiritul, amar și tare”); H/VIII₂, 32^r, 81^v („spiritos”), 192^v, 235^r, 250^r, 258^v, 267^r, 277^r; H/IX, 7^v, 35^v, 121^r, 153^v („ca spiritul”), 230^r, 509^r; H/X, 141^r, 259^r, 406^v, 445^v, 476^v, 534^v, 581^r; H/XI, 5^r, 326^r, 401^r („ca spiritul”), 436^r, 516^r; H/XII, 19^v („pietros – sănătos”); 114^r („pietros”), 136^r, 169^v, 350^r („rosu, pietros”); H/XIII, 24^r, 35^v; H/XIV, 84^r, 103^r, 244^r, 340^r, 396^r, 463^r; H/XV, 110^v, 214^v, 263^v, 328^v, 342^r, 368^r; H/XVI, 103^v, 146^r („bărbat”), 150^v, 159^r, 224^r, 287^r, 328^r, 405^r; H/XVII, 139^v, 226^r, 306^r, 437^v; H/XVIII, 4^r; CADE; FME, V, 844.

legalitate și, de aceea, tocmai această lume devine o lume teribilă; fiindcă într-o lume foarte crudă însă cu legi precise, nu dominată de arbitrar, ne-am putea păstra totuși integritatea morală și libertatea, tot numai moral, se întelege, știind cel puțin care este legea și în ce lume ne aflăm, cu aceste legi teribile și crude. Aici nu știm în ce fragment de lume ne găsim. Sîntem într-un fragment de lume unde trăiesc vietări ca Obradek care nu face nimic, sau în care calul lui Alexandru Macedon este avocat, sau ne găsim acolo unde a bate la ușă este o crimă teribilă, sau unde ne putem transforma în fiecare noapte în gîndaci, sau unde ni se poate întîmpla ceea ce i se întîmplă condamnatului din *Colonia penitenciară*. Și atunci această lume devine cu mult mai teribilă, o lume lipsită de legalitate, o lume făcută din bucăți și fiecare bucătă are altă legalitate, pe care n-o cunoaștem. Atunci lumea devine cu totul neliniștită. Însă se întrebuițează pentru descrierea acestei lumi, cum spuneam, un stil administrativ, de raport: s-a întîmplat azi asta, și asta, și asta; s-a întîmplat acestui voiajor de comerț sau s-a întîmplat lui K., se pune numai inițiala, nici nu ne spune cum se numește, fiindcă aceste lucruri se întîmplă oricărui anonim. Și aceste lucruri se întîmplă în fiecare zi, cum se întîmplă confuzia cu A și B.

Atunci ne cuprinde o bănuială într-adevăr teribilă, și care este, fără îndoială, toată intenția autorului: că această lume făcută din bucăți nu e o lume imaginără, ci că e lumea noastră de toate zilele, această lume a oricărui individ anonim, și că aici ne transformăm în gîndaci, aici sănsem pedepsită pentru cea mai mică vină sau fără nici o vină și că aici, pentru vinile pe care nici nu le cunoaștem, putem fi omorâți ca niște cîini. Și asta este deja un efect. Cu aceasta am vrut să arăt că, într-adevăr, aceste procedee de actualizare sănse procedee ale limbajului literar și ale limbajului poetic și că analiza textelor trebuie să descopere tocmai aceste procedee, să le descopere să le analizeze, de fiecare dată.

Faptul poate fi analizat, deși vom considera problema mult mai pe scurt, și din punctul de vedere al stilisticii, care consideră că stilul unui autor este totdeauna o selecție cu privire la o limbă și o direcție cu privire la un uzaj normal, de întrebuițare normală, curentă a semnelor. În fine, o asemenea stilistică – și acesta este faptul ciudat – e cu totul inoperantă, nu ducând la nici un rezultat cînd e vorba de mari scriitori, de mari poeți; nimici nu poate caracteriza ca deviere sau ca selecție, în cazul limbii române, limbă lui Eminescu, fiindcă, dacă considerăm bine această limbă, aceasta este limba română pur și simplu, nimic altceva. Nimici nu poate face o caracterizare în acest sens, ca o selecție particulară; nici pentru Shakespeare. Shakespeare este limba engleză. Și nu se poate face nici pentru Dante; Dante este limba italiană și.a.m.d. Și deci, e bine să spunem *limba lui Dante*, *limba lui Shakespeare*, *limba lui Eminescu*, vorbind de italiană, de engleză sau de limba română. Considerind mai de aproape acest fapt, se pare că limbajul coincide cu poezia.

cel puțin la marii poeți și, sub această formă de limbă, că limbajul marilor poeți este chiar limba lor.

Să vedem, ceva mai pe scurt, calea a treia. Identitatea între limbaj și poezie a fost susținută de mai multe ori în istoria filozofiei: e afirmată în fugă în partea a treia a *Esteticii* lui Hegel, acolo unde vorbește despre epopeea greacă; a fost mai înainte afirmată într-un sens nu prea clar, însă faptul va fi limpezit de Gianbattista Vico, în *La scienza nouva*; apoi a fost afirmată această identitate de Heidegger în *Hölderlin și esența poeziei* și de Benedetto Croce de mai multe ori, mai ales, în capitolul al 18-lea din *Estetică* – (capitolul 18 este ultimul din partea teoretică a *Esteticii*, partea a doua este o parte istorică). Și, fără îndoială, argumentele cele mai clare și susținerea cea mai evidentă a acestei identități este cea pe care o găsim la Croce; de aceea vă spun pe scurt despre ce este vorba. Croce a identificat poezia cu limbajul, însă nu orice poezie, și nu cu orice lucru zis, cum s-a crezut. A identificat limbajul și poezia ca activități creatoare, adică în momentul lor originar și în esența lor. Și anume, reducind la esențial, pe scurt, cu două argumente: limbajul este anterior distincției însăși între existență și inexistență, și este, iarăși, anterior distincției între adevăr și neadevăr. Ei bine, tot așa și poezia, care – ca și literatura de artă, în general, – este anterioară distincției însăși între existență și inexistență. Chiar dacă într-un roman ni se vorbește despre războiul din 1914–1918, acesta nu este un document. Trebuie să știm cum s-a întîmplat războiul din alte documente, trebuie să fie altfel atestat, fiindcă romanul nu ne asigură că a existat acest lucru și că nu a fost inventat. Deci se creează o realitate, nu se vorbește despre o realitate, și nu ni se spune că aceste lucruri există, nici măcar că sunt lucruri.

Spuneam la început că *Iliada* este o realitate, nu vorbește de și pentru o realitate. Pe de altă parte, un argument pozitiv: ce este poezia? Este instituția universalului în faptul individual, concret, care e un individ, însă în același timp, model de universalitate; este ceea ce spunem toți cînd spunem: iată această purtare este o purtare kafkiană, sau că *un oarecare* rămîne kafkian, mi s-a întîmplat ceva kafkian; înseamnă nu că găsim aceasta la Kafka, dar că acest proiect de posibilități a fost creat prin opera lui Kafka.

În acest sens, Oscar Wilde spunea că de la o vreme încoace natura s-a pus să imite arta, în sensul că ni se pare că găsim în natură ce cunoaștem din artă. Și Corot spunea, vorbind despre propriile sale pînze, că natura este foarte duplicită și fiindcă conține numai pînze de Corot, fiindcă această lume era proiectată și devinea lumea reală. Dacă arta este aceasta, și limbajul este același lucru; fiindcă este această intuiție a unei universalități în semnificația individuală, în cuvîntul individual, în conținutul individual al cuvîntului, este un model al unui mod de a fi, un nou obiect care vorbește despre altceva, este un obiect originar și care se poate repeta la infinit.

Deci, nici în sensul pozitiv, nici în sensul negativ, limbajul nu poate fi deosebit de poezie, limbajul este ca poezia: cunoaștere intuitivă care apoi poate deveni cunoaștere conceptuală, în știință, filozofie și.a.m.d. Aceasta se înțelege mai întâi din punct de vedere că lătătiv, esențial, nu din punct de vedere cantitativ. Zice Croce că, atunci, un *cuvînt* e ca și *Divina Commedia*; din punct de vedere cantitativ nu este o diferență tot atât de mare ca între o picătură de apă și un ocean, însă calitativ *apă* sănt și *picătura* și *Divina Comedie*. Deci, din punct de vedere calitativ, este același lucru, iar cel care a creat un singur cuvînt este, pentru acest cuvînt, un poet tot atât de mare și tot atât de absolut ca și Dante în *Divina Comedie*, care este o creație cantitativ mult mai bogată, însă nu și calitativ. E vorba aici de fiecare cuvînt din limbă, nu e vorba de momentele originare ale creației cuvîntului și de istoria universală sau eternă a spiritului; altfel spus, în istoria cronologică, cuvîntul a fost creat, fără îndoială, la un moment dat, în trecut. Însă în istoria creației, în istoria spiritului, în istoria eternă și nu cronologică, cînd ne întrebăm ce înseamnă, vedem într-un cuvînt actual această creație originală și originară în același timp, adică vedem actul de creație originar. S-ar părea, la prima vedere, că e poate ciudat acest lucru, totuși este lucrul care se întîmplă în fiecare zi; de exemplu, poezile reproduse pot fi reproduse în mii și mii de exemplare și reproduceri, și totuși noi vedem în această poezie poezia creată de poet și nu aceea pe care o citim într-o carte oarecare. Sau cînd vedem o reproducere și spunem: „Ce frumos acest Picasso!” Acest Picasso de care vorbim nu este această reproducere, ci prin aceasta vedem actul de creație, tabloul pictat de Picasso. Deci, putem spune că, în istoria cronologică, cuvîntul este repetat de mii și mii de ori, însă, cînd îl considerăm ca un fapt de creație în istoria eternă a spiritului, e ca și cînd l-am vedeasă, în linia timpului, și atunci fiecare dintre aceste forme repetitive ale cuvîntului se suprapune celeilalte și vedem direct, să cum vedem în reproduceri actul original al lui Picasso, vedem toate aceste reproduceri ca un singur fapt, ca faptul originar și primar de creație.

Se pare că această argumentare este foarte solidă și că ne duce într-adevăr la acceptarea identității între limbaj și poezie sau între limbaj și artă; nu putem deosebi limbajul de artă, dacă acceptăm toate premisele acestei demonstrații.

Și totuși, după ce am susținut cu atită migală și poate și rigoare identitatea dintre limbaj și poezie, ca să încheiem, vrem să arătăm de ce nu poate fi acceptată această identitate, tocmai plecînd de la demonstrația lui Croce. Subiectul care creează arta și care creează arta numai ca să fie, care deci se obiectivează în artă tot să cum omul se obiectivează în limbaj, nu este subiectul vorbitor sau creator de limbaj, ci este un subiect universal, un subiect care și-a asumat responsabilitatea tuturor subiectelor, să cum face pictorul adevărat, care spune că să se pictează și orice alt pictor ar trebui să picteze să. El e singurul

subiect, deși nu e singur ca subiect empiric, însă e singurul subiect care se realizează cum ar trebui se să realizeze orice alt subiect al picturii. Deci este un subiect absolut. Pe cînd subiectul de limbaj nu este creator de limbaj, nu este subiect absolut, și nu fiindcă i-ar lipsi ceva, ci fiindcă subiectului absolut îi lipsește ceva; subiectul de limbaj are o dimensiune, în afară de aceasta, accea de a se putea obiectiva în cuvinte, în limbaj, are dimensiunea alterității, adică e un subiect între subiecte; întîi de toate, limbajul este nu comunicare *de...*, comunicarea *unui conținut* pentru cineva, ci e o comunicare *cu* cineva, și această comunicare *cu* cineva nu poate lipsi niciodată în limbaj, pe cînd în artă lipsește în mod necesar. Arta nu se face pentru a comunica, ci numai ca să fie, în sensul în care este artă, se înțelege, pe cînd limbajul se face pentru a comunica cu cineva, independent dacă apoi comunicăm ceva, sau nu putem comunica nimic, fiindcă ori eu sănătatea incapaabil să spun, ori el e incapabil să mă înțeleagă. Aceasta înseamnă că, numai dacă considerăm limbajul în raportul său cu subiectul care l-a creat și cu faptul creat, adică dacă considerăm subiectul ca un subiect absolut, atunci limbajul este exact ca și arta, este subiect care se obiectivează. Dacă-l considerăm ca subiect între subiecte pe acest subiect, atunci nu mai avem același raport absolut sau, ca să sfîrșim cu o formulă, limbajul este într-adevăr poezie, însă numai limbajul considerat ca absolut; nu limbajul, ci limbajul absolut, dezlegat de celelalte subiecte, este identic cu poezia.

(Luncavița – Tulcea; ? poate și de la *milan* = melean), *vin de Milești* (Basarabia), *vin de Minis*⁴⁰⁹ (Arad), *vin de Mocrea*⁴¹⁰ (Arad), *vin de Moldova*, *vin de Movilița*⁴¹¹ (Filipești – Bacău), *vin de Mozel*⁴¹², *vin de Murfatlar*, *vinuri de Măgura*⁴¹³ (Vrancea), *vin de Naslădu*⁴¹⁴ (Cotnari – Iași), *vin de Nărtești*⁴¹⁵ (Gohor – Galați), *vin de Negărlești*⁴¹⁶, *vin de Negotinu*⁴¹⁷ (Turnu Măgurele), *vin de Nicorești*⁴¹⁸, *vin de Niculițel*, *vin de Nisporeni* (Basarabia), *vin de la Naslădu*⁴¹⁹ (Cotnari – Iași), *vin de Odobești*⁴²⁰, *vin de Olt*⁴²¹ (Bogdana – Teleorman), *vin de Oltenia* (Oltenia), *vin de Oltina* (Constanța, Ialomița), *vin de Orbeni*⁴²² (Bacău), *vin de Orevița*⁴²³ (Mehedinți), *vin de Orhei* (Basarabia), *vin de Orodel*⁴²⁴ (Vela – Dolj), *vin de Osoi* (Iași), *vin de la Odobești*⁴²⁵, *vin de la Oprîșoru*⁴²⁶ (Mehedinți), *vin de la Orevița*⁴²⁷, *vinațe de Odobești*⁴²⁸, *vinuri de Odobești*⁴²⁹, *vinuri de Orevița*⁴³⁰ (Mehedinți), *vin de Panciu*⁴³¹ (Vrancea), *vin de Părușel*⁴³² (Seaca – Teleorman), *vin de Păușești*⁴³³ (Vrancea), *vin de Pietroasele* (Buzău), *vin de Pitești*⁴³⁴ (Argeș), *vin de Pihnești* (Vaslui), *vin de Pincești*⁴³⁵ (Bacău), *vin de Pincota* (Arad), *vin de Plenița*⁴³⁶ (Dolj), *vin de*

⁴⁰⁹ UV, 26.⁴¹⁰ BACHUS, 145.⁴¹¹ H/X, 129^v.⁴¹² ALBINET, M., 91 (FDA, II, 27: *vinurile de pe Mozela*).⁴¹³ Pg., 1931, nr. 37, 4; GO, 29.⁴¹⁴ ARH. HURMUZ., doc. 158, 20 februarie 1848; CC, 204.⁴¹⁵ H/XIII, 289^v.⁴¹⁶ H/XVI, 412^r.⁴¹⁷ H/XIV, 103^r.⁴¹⁸ H/VIII₁, 119^v; H/X, 129^v; H/XV, 298^v; ISD, I, 68 (an. 1709).⁴¹⁹ ARH. HURMUZ., doc. 158, 20 februarie 1848; CC, 204.⁴²⁰ IP, 276; H/I, 342^v, 414^r; H/II, 141^v; H/IV, 138^v; H/VI, 24^r; H/VIII₁, 119^v; H/X, 212^r; H/X, 81^v, 129^v, 383^v, 395^v, 406^v; H/XI, 486^v, 502^v; H/XII, 513^r; H/XIII, 289^v; H/XIV, 103^r; H/XV, 143^r, 263^v, 298^v, 407^r; H/XVI, 188^v, 304^v, 320^r, 338^r; TPP, 169; ISD, I, 68; REV. ARH., I, 1924 – 1926, 376; TVA, 3 – 4; SION, P., 71; GO, 126.⁴²¹ H/XIV, 173^r.⁴²² H/XII, 513^r.⁴²³ TVA, 3 – 4; Pg., 1931, nr. 37, 4.⁴²⁴ H/V, 278^v.⁴²⁵ ID, 98; H/VIII₁, 6^r.⁴²⁶ IM, 127.⁴²⁷ Ibidem.⁴²⁸ IC, 201.⁴²⁹ FDA, II, 54; FIC, 129 (an. 1786); GO, 74; CC, 213.⁴³⁰ GO, 29.⁴³¹ H/X, 259^r; H/XV, 143^r, 263^v.⁴³² H/XIV, 65^r.⁴³³ IP, 343.⁴³⁴ TPP, 623.⁴³⁵ IP, 388; H/XII, 513^r.⁴³⁶ H/V, 278^v.

corectitudinii greșește, e o greșală tot teoretică; greșala este aceea de a reduce corectitudinea la exemplaritatea lingvistică, la a vorbi o anume formă a limbii. Această formă corespunde sau nu corespunde tradiției în care se înscrie vorbitorul și care are norma ei de corectitudine, în vreme ce limba exemplară este limba care se formează pe deasupra diferențelor dialectale ca normă lingvistică pentru toată comunitatea lingvistică, cel puțin pentru toate acele treburi care sunt treburi ale comunității întregi (politica ia, în general, expresia culturii majore). Prin faptul că fiecare mod de a vorbi își are propria sa corectitudine, înseamnă că aceste noțiuni de „corectitudine“ și de „exemplaritate“ au totuși ceva în comun, altfel confuzia dintre ele n-ar fi posibilă; ceea ce au în comun este tocmai acest fapt al deontologiei limbajului și al eticii limbajului, adică al acestui „ar trebui să fie“ al deontologiei și realizarea în vorbire a acestui „ar trebui să fie“ în anumite circumstanțe.

În ultimii ani, această atitudine cu privire la corectitudine și la normativitate s-a schimbat, fără îndoială; cel puțin, o formă a gramaticii a luat drept criteriu pentru stabilirea frazelor acceptabile într-o limbă tocmai corectitudinea lor, fără să fi discutat însă acest concept de corectitudine. Pe de altă parte, s-a văzut că există și alte norme ale limbajului și, un savant american, Grice, a stabilit anumite norme ale vorbirii, atât pentru vorbitor, cât și pentru ascultător, ceea ce m-a bucurat foarte mult, fiindcă eu însuși – plecând de la cu totul alte premise și neconsiderând teoria normativității și teoria corectitudinii ca pe o problemă de lingvistică minoră și secundară, ci considerând această problemă ca demnă de teoria cea mai serioasă, dintr-un motiv pe care vi-l voi spune imediat – am dezvoltat o teorie mult mai complexă despre normativitate, deja în 1957, deci înainte de ultimele dezvoltări, care de altfel au fost numai parțiale. În toată lingvistica pe care o reprezint, motivul meu a fost vorbitorul, adică convingerea după care lingvistul trebuie să se preocupe de tot ceea ce îl interesează pe vorbitor. Vorbitorul este măsură tuturor lucrurilor în lingvistică, fiindcă limbajul e făcut de către și pentru lingviști, și, deci, lingvistul trebuie să explice care este fundamentalul acestei neliniști a vorbitorului care vrea să vorbească corect și care se întrebă dacă e bine sau nu e bine spus ceea ce spune, dacă modul lui de a vorbi este un mod corect, dacă există alte moduri, superioare, de a vorbi în același limbă. Fără îndoială, vorbitorul nu este lingvist și, deci, cind interpretează el însuși această atitudine și această neliniște, poate greși. Datoria lingvistului este să justifice, să explice fundamentalul și sensul propriu al acestei neliniști și al dorinței vorbitorului de a vorbi mai bine, de a vorbi corect, de a vorbi o limbă, într-un fel, superioară. E drept că limbajul ca formă fundamentală a culturii, adică a spiritului obiectivat în istorie, este o

activitate liberă și e o manifestare a libertății creatoare a omului liber, în sensul filozofic al acestui cuvânt, adică o activitate al cărei obiect este infinit, care creează, își crează acest obiect. Deci, limbajul este, prin natura sa, dinamic, deschis, liber și creator. Însă libertatea omului istoric nu este nici arbitrară, nici capriciu, libertatea omului istoric este o libertate ordonată prin propriile sale norme. Activitățile libere nu sunt activități fără normă, haotice, ci, dimpotrivă, orice activitate liberă conține propria sa deontologie, adică propriul său mod de a trebui să fie, conține propriile sale norme, norme care sunt imperative și obligatorii, nu printr-o impunere externă, nu fiindcă cineva ni le impune, ci norme care sunt obligatorii printr-un angajament pe care îl consumăm, îl acceptăm în mod liber, ceea ce este conținut, de altfel, și în sensul etimologic al cuvântului latinesc *obligatio*; *obligatio* este un angajament liber, însă un angajament care ne obligă, este – cum spune cuvântul – un legământ și, deci, și în cazul limbajului ca activitate liberă, cine vorbește se leagă în mod implicit, se obligă în mod implicit, să urmeze normele limbajului și, în același timp, înțelege acest angajament ca o etică a acestei activități. Deci, a vorbi altfel decât o cer normele, aceste norme implicate în limbaj, în această activitate liberă, este o abatere tocmai de la etica limbajului. Există deci o etică a fiecărei activități libere, care trebuie să fie realizată în sensul ei propriu, există o etică a științei, care poate duce pînă la sacrificiul persoanei empirice, există o etică a artei, care printre altele înseamnă și nu face concesii din motive externe intuiției artistice și de a realiza arta aşa cum trebuie să fie realizată, ceea ce, de altfel, fiecare artist care se respectă o înțelege, fiindcă se consideră pe sine însuși ca subiect universal, care pictează aşa cum trebuie să picteze și care spune: „Așa se pictează!“ și nu spune; „Eu pictez aşa și nu cer cei care mă plătesc“ – de exemplu – sau „Așa îmi cer cei pe care trebuie să-i măgulesc ca să obțin o poziție în societate“ ș.a.m.d. Adică, noi înțelegem toți – și înțeleg și artiștii – că o asemenea abatere este o abatere a acestei activități de la etica artei și că artistul care se abate de la această etică este, într-un sens, imoral.

Același lucru, *mutatis mutandis*, trebuie să-l spunem despre limbaj. În cazul limbajului, fiindcă e vorba de o activitate foarte complexă, care se desfășoară simultan pe trei niveluri, pe trei planuri diferite: 1) nivelul universal, al vorbirii în general, 2) niveliul istoric, al limbilor, 3) niveliul particular, al discursurilor, al actelor lingvistice și al seriilor de acte lingvistice, există și normele conținute în limbaj, norme următe în mod intuitiv de către vorbitori și aplicate tot aşa, în mod intuitiv, drept criterii de judecată despre vorbire de către ascultători. Aceste norme sunt foarte complexe, însă corespund, în esență lor, celor două universalii determinante ale limbajului, anume creația și limbajului, faptului că limbajul este activitate creatoare, cum se spune, activitate a spiritului, și alteritatea

limbajului, faptului că limbajul este o manifestare a situației de a fi „cu cineva”, fapt care s-a interpretat ca natura politică sau politică-socială a limbajului. Așadar, limbajul se prezintă simultan pe aceste planuri, pe aceste trei niveluri: limbajul este întâi: 1) vorbire în general, independent de o limbă determinată, 2) el este însă totdeauna vorbire individuală într-o situație determinată, și 3) vorbirea unui individ anume, pe răspunderea acestui individ. Chiar și în dialog adoptăm de fiecare dată răspunderea vorbirii, fiind vorbitori; însă activitatea care se realizează de către indivizi are loc totdeauna după anumite norme istorice, de acord cu anumite tradiții, care sunt tradiții ale comunităților stabilite în istorie și prin istorie (comunitățile lingvistice), deci de acord cu o anumită tehnică, care este tehnica istorică de fiecare dată, de exemplu, de acord cu tehnica comunității de limbă română, de acord cu tehnica comunității de limbă franceză și.a.m.d. De aceea, și normele vorbirii corespund acestor trei nivele care sunt simultane, fiindcă fiecare din aceste nivele își are tehnica lui, corespunde unui bagaj (intuitiv, fără înțelegere) de cunoștințe, unei tehnici, unui „a ști să produci”, „a ști să faci”, „a ști să realizezi” o activitate; acesta este și sensul vechi al cuvântului *tekhné*, „a ști”, „a avea acea cunoștință care se prezintă în activitate”. Fiecăruia dintre aceste nivele îi corespunde, deci, o tehnică, și această tehnică este judecată în realizarea ei în vorbire; această tehnică vrea vorbitorul să realizeze la modul ei de conformitate, adică să realizeze vorbirea de acord cu acest bagaj de cunoștințe și, în același timp, această tehnică este judecată ca tehnică realizată perfect sau imperfect de către ascultător. Vreau să spun cu aceasta că există nu o singură judecată, judecata de corectitudine, cum se crede de obicei, ci că există trei judecăți, cel puțin, cu privire la aceste trei niveluri, judecăți care pot fi de același semn, adică pozitive sau negative toate, sau pot fi în parte pozitive și în parte negative. Anume: ce judecăm pe acest plan al vorbirii în general și care este norma fundamentală a acestei vorbiri în general?

În lingvistica recentă s-a vorbit despre anumite reguli ale unei limbi care ar trebui să ne eliminate fraze prost construite, ca de exemplu: *Acest copac cîntă colinde foarte frumoase*, sau *Am pus la fieri vioara și clavirul*, sau *Astăzi dimineață, la micul dejun, am mîncat cinci soneme*, sau *Cornul drept al unicornului este negru*, sau *Dă fiind că apostolii erau doisprezece și Petru era un apostol, Petru era doisprezece*, sau *Cele cinci continente sunt patru: Europa, Asia și Africa*, sau, cum se spunea în România pe vremea mea, *Cei patru evangheliști sunt trei: Luca și Matei*. Pe de o parte. Pe de altă parte, s-a observat că, tot așa, în sintaxă unei limbi în particular, numele părților corpului au o sintaxă particulară, că nu se întrebunează în majoritatea contextelor fără un epitet, adică, spunem despre un copil că *are ochi albaștri*, nu că *are ochi*,

3.5. Sintagme (uneori urmate de attribute care arată locul de proveniență sau culoarea vinului) în care termenul generic (*vin*) este urmat de un determinant identic ca formă cu derivatul de la nume de locuri (*grecesc „propriu grecilor”*), dar care, încredem noi, provine direct de la numele propriu (*grecesc „din Grecia”*)⁵⁰⁵. În unele localități, partea a doua a sintagmei, adjecțivul, poate fi luată și de la numele dat unei varietăți de struguri, prin acordul cu noul substantiv generic: *vin algerian*, *vin basarabean*, *vin basarabesc*, *vin băndăorean*⁵⁰⁶, *vin codrean* (Basarabia), *vin coinărean*, *vin dobrogean*, *vin focșanean*, *vin grecesc*⁵⁰⁷ (și *vinuri grecești*⁵⁰⁸), *vin mileștean* (de la Milești; Basarabia), *vin moldovenesc*⁵⁰⁹ (și: *vinuri moldovenești*⁵¹⁰, *vin moldovenesc alb*, *vin moldovenesc de Cotnari*⁵¹¹, *vin moldovenesc din Naslău*⁵¹² Cotnari – Iași), *vin mănenesc*, *vin nistrean* (de la Nistru; Basarabia)⁵¹³, *vin olteneș*, *vin păncesc* (de la *Panciu*), *vin românesc* (și *vinuri românești*⁵¹⁴, *vin transilvan*, *vin unguresc*⁵¹⁵ (și *vinuri ungurești*⁵¹⁶, Transilvania).

4. Denumiri de la nume de persoane

4.1. Sintagme, în care determinantul este un derivat ce provine la numele unor persoane, proprietari de vie, cu înțelesul inițial de „vin făcut din struguri cultivați în via lui...” (unele denumiri pot proveni însă și de la numele varietății de struguri respective): *vin axintesc* (de la *Axinte*, fost proprietar de vie la Cotnari), *vin hárhas* (de la *Harsas*, fost proprietar de vie la Cotnari), *vin iacovesc* (de la *Iacovache*, fost proprietar de vie la Cotnari), *vin rosetesc*⁵¹⁷ (de la *Rosetti*, care avea vii la Pîhnesti – Vaslui), *vin roziovănesc* (și: *vin roznavănesc*⁵¹⁸, *Cotnari roznovenesc*⁵¹⁹; de la *Roznovanu*, fost proprietar de vie la Cotnari), *vin sturzesc* (de la *Sturza*, fost proprietar de vie la Cotnari), *vin șușesc* (și *vin Șuțu*⁵²⁰; de la *Sutzu*, care avea vii la Uricani – Iași), *vin terentos*

⁵⁰⁵ Vezi amănunte la Ion Nuță, *De la nume proprii la nume comune în terminologia viticolă*, în LR, an. XXX, nr. 3, mai – iunie 1981, p. 201 – 210.

⁵⁰⁶ HEM, III, 3189, 3190.

⁵⁰⁷ PANAITESCU, C. R., 36; DR, IV, 1077; LR, 1968, nr. 5, 413; DLR; cf. GO, 128.

⁵⁰⁸ PANAITESCU, C. R., 35.

⁵⁰⁹ GO, 128.

⁵¹⁰ H/XV, 342^r.

⁵¹¹ ARH. HURMUZ, doc. 158, 20 februarie 1848; CC, 204.

⁵¹² *Ibidem*.

⁵¹³ Cf. CARTEA, 35.

⁵¹⁴ GT, 1839, 167.

⁵¹⁵ ARH. HURMUZ, doc. 158, 20 februarie 1848; CC, 204.

⁵¹⁶ GT, 1839, 167.

⁵¹⁷ ALA, 1 octombrie 1933; NEAMȚU, T., 138.

⁵¹⁸ H/VIII₁, 71^r („din via Rosnovanului”)

⁵¹⁹ ALA, 1 octombrie 1933; NEAMȚU, T., 138.

⁵²⁰ *Ibidem*.

Fără îndoială că pe planul și la nivelul limbilor găsim normele de corectitudine, adică faptul de a vorbi după tradiția pe care vorbitorul vrea, de fiecare dată, să o aplice într-un discurs, într-un act lingvistic, deci, nu numai o singură tradiție într-o limbă istorică, ci acea tradiție pe care vorbitorul vrea să o aplice. Adică, pot aplica tradiția acelei forme a limbii române în care se spune, de exemplu, *pîne*, *cîine*, *mîne* și.a.m.d. sau pot aplica tradiția acelei forme a limbii române pe care o vorbesc eu și o vorbim noi cei din Țara de Sus și, mai ales, din Țara de Sus dintre Prut și Nistru, după care spunem, chiar în forma literară *cîne*, *pîne*, *mîne* și.a.m.d. și fiecare din aceste forme este, se înțelege, corectă și e și judecată ca fiind corectă, de acord cu tradiția pe care vreau să-o realizez. Deci, dacă vreau să realizez tradiția moldovenească a limbii literare, spun *cîne*, *mîne*, *pîne* și.a.m.d. Dacă vreau să realizez tradiția muntenească și, apoi, generalizată a limbii literare, atunci spun *mîne*, *pîne*, *cîne* și.a.m.d. Și fiecare putem vorbi tot așa, în mod corect sau incorrect, un dialect, un anume nivel de limbă; fiecare mod de a vorbi își are într-adevăr corectitudinea sa. Mai mult, fiecare mod de a vorbi este modelul după care se judecă realizarea în vorbire. Însă vorbirea este și vorbire în situații individuale, nu numai vorbirea în general și vorbirea unei anumite limbi. Și, deci, și aici poate fi o abatere de la anumite norme și ni se va spune: „Nu se spune așa“, „Nu se vorbește așa“, „Nu se vorbește așa cu o doamnă“, „Nu se vorbește așa cu copiii“, „Așa se vorbește cu o doamnă“, „Așa se vorbește cu copiii“, „Așa se vorbește într-o anumită situație“. Dacă spui, de exemplu, unui prieten: *Am aflat că tilharul de tat-to are cancer și că repede o să dea ortul popii*, enunțul nu conține în realitate incorectitudini de limbă, însă poate fi o expresie foarte incorectă într-un sens, în sensul relațiilor sociale și al conviețuirii într-o comunitate. Fără îndoială, putem să vorbim despre cineva, despre o femeie, spunând, nu chiar în prezența ei, că e o gîscă și știm toți ce înțelegem prin asta, însă n-ar fi prea corect, din punct de vedere social, să-i spunem chiar doamnei: *Stimată domnă, dumneavoastră sănătă o gîscă sau Mă conving din ce în ce mai mult că sănătă o gîscă*. De aceea, chiar dacă vrem să-i facem cunoscută părerea noastră, ne exprimăm, ca să zicem așa, în expresii mai catifelate, mai cu mănuși. Și pentru această vorbire în situații, deci, pentru realizarea limbajului există norme, există un mod deontic al limbajului, adică cum trebuie să fie limbajul, și vorbitorii își dau seama de acest lucru, fiindcă spun: „Așa se vorbește“, „Nu se vorbește așa cu un copil, cu o persoană în vîrstă, cu o femeie, cu o doamnă“ și.a.m.d. Și ni se spune: „Da, știe bine românește și e foarte bun vorbitor, însă e foarte ordinat, tocmai fiindcă nu respectă anumite norme ale vorbirii în situații“. Putem să numim și aceste norme cu un singur cuvînt, cu cuvîntul *a d e c v a r e* și *a d e c v a t* sau, pur și simplu, cu un cuvînt românesc care să corespundă termenului creat, pentru judecăți de felul acesta,

strugure, creații vechi românești și împrumuturi), precedat de prepoziții (de, din): vin de aligote, vin de poamă albă⁵³⁶ (Neamț), vin din ardeleană⁵³⁷ (Transilvania), vin din poamă albă⁵³⁸ (Moldova), vin din poamă albă-grasă⁵³⁹ (Moldova), vin de poamă albă-plesnitoare⁵⁴⁰ (Moldova), vin de bacator⁵⁴¹ (Transilvania), vin de bordo⁵⁴² (și vinuri de Bordo⁵⁴³; pot proveni și de la numele topic Bordeaux), vin de burmunc (Basarabia), vin de busuioacă⁵⁴⁴ (Moldova), vin de poamă balană⁵⁴⁵ (Neamț), vin de poamă băută (Moldova), vin de poamă busuioacă⁵⁴⁶ (Moldova), vin din (soiul) bavarez⁵⁴⁷ (Transilvania), vin din poamă de burgundia albă⁵⁴⁸ și vin din poamă de burgundia roșie⁵⁴⁹ (Bistrița – Năsăud), vin cu gust de poamă busuioacă⁵⁵⁰ (Blăgești – Vaslui), vin făcut din poamă busuioacă⁵⁵¹ (Aroneanu – Iași), vin de cadarcă (Transilvania), vin de coarnă⁵⁵², vin de colubac (Basarabia), vin din coarnă⁵⁵³, vin din poamă ciuneagă⁵⁵⁴ (Luncavița – Tulcea), vin din poama numită clebner⁵⁵⁵ și vin din poama clebner roș⁵⁵⁶, vin din soiul coada oii⁵⁵⁷ (Transilvania), vin de fetească⁵⁵⁸, vin de fetiță⁵⁵⁹ (=fetească; Transilvania), vin de frîncușă (Moldova), vin din flencheșă sau francușă⁵⁶⁰ (Zăpodeni – Vaslui), vin din franchie⁵⁶¹ (Gîrceni – Vaslui), vin de galbenă⁵⁶² (Vrancea), vin de ghihară (Vaslui), vin de gordan⁵⁶³ (Oltenia), vin de grăsă (Moldova), vin de

536 H/X, 445^v („sau balană“).

537 BVT, 76.

538 H/XVI, 328^r („alb“).

539 LM, 93.

540 Cf. LM, 93.

541 BVT, 76.

542 CADE.

543 IC, 193.

544 H/X, 445^v.

545 *Ibidem* („vin de poamă albă sau balană“).

546 H/VIII₂, 296^r; H/XVI, 402^r.

547 BVT, 77.

548 LM, 93.

549 *Ibidem*.

550 H/XV, 50^r.

551 H/VIII₁, 18^v.

552 H/X, 445^v.

553 LM, 93.

554 H/XIV, 463^r („e tare“).

555 LM, 93.

556 *Ibidem*.

557 BVT, 76.

558 Pg. A, 173.

559 *Ibidem*.

560 H/XVI, 349^r („galben“).

561 H/XVI, 195^v („vin apos“).

562 H/XII, 216^v.

563 ARH. OLT., 1935, nr. 79 – 82, 435.

comune se diferențiază în spațiu, mai ales cînd o limbă comună e vorbită într-un spațiu foarte vast sau cînd e vorbită în mai multe state, și atunci, pe deasupra limbii comune și a calității limbii comune, se formează din nou, de obicei printr-un proces istoric care poate fi ajutat intenționat, o limbă exemplară, o normă a acestei limbi comune, adică o limbă comună a limbii comune, limbă pe care o putem numi *l i m b ā s t a n d a r d* sau, am preferat eu s-o numesc, *l i m b ā e x e m p l a r ă*. Este, de exemplu, limba pe care o poate susține o academie într-o țară, sau limba păturii culte, sau limba celor care dirijază comunitatea, care guvernează. Această limbă exemplară nu trebuie înțeleasă ca limbă care ar elimina formele de varietate ale limbii comune, aşa cum limba comună nu trebuie înțeleasă ca limbă care ar trebui să eliminate diferențele locale în favoarea acestei limbi comune.

Prin urmare, nu e incorrect, fără îndoială, însă nu e normal ca cineva, într-o conferință la universitate de exemplu, să vorbească aşa cum ar putea vorbi la piață sau acasă la el cu copiii; ar putea vorbi eventual alt dialect sau ar putea vorbi alt stil de limbă sau alt nivel de limbă. Într-o conferință, i se cere să vorbească (sau să încerce cel puțin să vorbească) limba exemplară, adică acea normă ideală pe care, mai mult sau mai puțin, încercăm s-o realizăm toți cei care vorbim o limbă de cultură. Deci, și limba exemplară, fără a fi o judecată, o apreciere – cum este *corectitudinea, congruența și potrivirea* sau *adecvarea* – este o exigentă a vorbitorilor, pentru toate acele situații care impun întrebuițarea acestei limbi într-o comunitate și într-o activitate lingvistică. De aici această posibilă confuzie cu corectitudinea. Toate aceste norme constituie tocmai această *obligatio*, de care vorbeam la început, adică acel angajament pe care și-l ia vorbitorul, prin faptul că vorbește o limbă și vorbește într-o situație anumită. Precizăm totuși că toate aceste norme pot fi suspendate, fără îndoială, însă pot fi suspendate, cu intenție și numai atunci cînd intenția este recunoscută ca atare și cînd pretindem să realizăm o valoare superioară acestei valori zero, de fiecare dată. Adică, normele de congruență pot fi suspendate de către normele de corectitudine și de către normele de potrivire. Dacă avem o regulă într-o limbă, atunci nu mai judecăm eventuala incongruență, iar dacă o judecăm, greșim. Dacă pretindem că ar trebui să spunem *pahar cu apă* și nu *pahar de apă*, fiind *paharul cu apă* și nu *făcut din apă*, greșim, fiindcă există o normă de corectitudine în limba română după care se spune tocmai *pahar de apă*. Tot aşa, dacă se spune într-o limbă, ca în limba italiană, *mille e una notte*, nu putem spune: „Nu, trebuie să punem pluralul, fiindcă sunt *o mie și una de nopți!*“. Asta este o regulă a altor limbi, în limba italiană nu se aplică această regulă, și deci e bine cum se spune în italiană. Putem replica și că: „Nimeni nu poate vedea altfel decît *cu ochii și cu proprii săi ochi*“ și totuși, dacă avem această tradiție lingvistică într-o limbă, spunem *L-am văzut cu ochii mei și nimeni nu întreabă:*

„Dar cum ați fi putut să vedeați altfel, decât cu ochii și cu ochii dumneavoastră?“ fiindcă, incongruența este suspendată de corectitudine, de realizarea corectă a unei limbi. Tot așa, potrivirea poate suspenda toate normele de congruență, dacă considerăm că tocmai incongruența este potrivită, dacă facem o glumă, de exemplu, și spunem: *Cei patru evangheliști sunt trei ș.a.m.d.* Însă faptul trebuie recunoscut ca atare. Deci, normele de potrivire pot suspenda normele de congruență; mai mult, pot suspenda și normele de corectitudine. Dacă discutăm cu un străin care vorbește prost limba noastră, trebuie să vorbim normal, sau dacă credeam că trebuie să reducem regulile limbii noastre pentru ca străinul să ne înțeleagă, le reducem, dar vorbim incorrect, fiindcă doar credem că aceasta este potrivirea, că acesta constituie acel *prépon* al vorbirii. Deci, valorile superioare pot suspenda valorile inferioare; în acest caz și valorile specifice pot suspenda valorile generice. Însă, faptul că pot fi suspendate este tocmai semnul că aceste norme există și că aceste norme sunt înțelese ca atare de vorbitori și de ascultători, că aceste norme sunt norme în limbaj, norme conținute în activitate. De aceea, liberalismul lingvistic excesiv nu este în realitate liberalism, ci este mai curînd libertinaj, fiindcă nu recunoaște existența acestor norme care interesează pe toți vorbitorii. Acest liberalism nu promovează, în realitate, libertatea limbajului, care este întotdeauna o libertate motivată, ci, dimpotrivă, arbitriul nu e în realitate o atitudine progresistă, tolerantă și democratică, ci, dimpotrivă, e o atitudine reacționară și antidemocratică, fiindcă spunând: „Fiecare poate vorbi cum crede și cum îi pare“, înseamnă a lăsa pe fiecare vorbitor în sfera lui și la nivelul lui de cultură și a nega posibilitatea și aspirația sa de a colabora la cultura majoră a comunității. Atunci cînd se spune: „Foarte bine, dacă vorbește și cu greșeli, e bine că se înțelege, astăzi n-are nici o importanță“, este nepotrivit. Are importanță socială, culturală și politică foarte mare, și a spune că nu are nici o importanță este arbitriul și libertinaj, nu liberalism. Putem termina cu o frază a filozofului spaniol Ortega Y Gasset, care se aplică și normelor lingvistice, cum se aplică altor norme culturale și sociale zice Ortega: „Lo peor no son las normas rígidas, lo peor es la ausencia de normas que es barbárie“.

DEONTOLOGIA CULTURII

Așadar, cum trebuie să fie cultura? Cum ar trebui să fie cultura, în general?

La această întrebare se poate răspunde: Așa cum este cultura în esența ei, adică identificând onticul cu deonticul, de acord cu timpul care a distrus sau a suprimat diferența însăși dintre ontic și deontic. Însă nu așa cum este în mod empiric, peici pe colo, cultura, – repet – cum este în esența ei.

Mai întâi, ce înțelegem prin cultură? Cultura este obiectivarea istorică a spiritului în forme care durează, în forme care devin tradiții, devin forme istorice care descriu lumea proprie a omului, universul propriu al omului. Și ce numim spirit, adică ceea ce se obiectivează în istorie sub formă de cultură? Este activitatea creatoare, este creativitatea însăși, nu ceva care creează, ci activitatea creatoare ca atare, *enérgeia*, acea activitate care este anterioară conceptual oricărui dinamism, oricărei tehnici învățate sau experimentate. Iar omul creează cultură, este creator, este dotat cu *enérgeia*, în măsura în care trece dincolo de ceea ce a învățat, de ceea ce a cîștigat prin experiență, prin cele două izvoare ale învățării, anume prin studiu și prin experiență, prin *mathesis* și prin *empeiria*.

Acste forme de activitate – știm de la G. Vico deja – sunt limbajul, arta, religia și mitul, știința și filozofia. Această sumă de forme este ceea ce numim cultură, în măsura în care aceste forme sunt realizate în istorie, ca produse ale activității creatoare a omului. Activitatea creatoare ea însăși este o activitate liberă, în sensul tot filozofic al cuvîntului *liber*, adică o activitate al cărei obiect este infinit. Deci, înseamnă că formele culturii sunt nesfîrșite, că nu avem dinainte o anumită misiune, un obiect de realizat pe care îl putem termina, după care să putem spune că am încheiat cultura; dimpotrivă, obiectul este infinit și se dezvoltă el însuși prin această activitate, crește și, cu fiecare problemă pe care o

*oporto*⁶⁶⁷ (Banat, Muntenia), *otonel*, *ovis* (Argeș), *pamid* (Olt), *parmac* (Oltenia), *păsărească* (Moldova), *perlă*⁶⁶⁸ (Transilvania), *pino(t)*⁶⁶⁹, *pinot gris*⁶⁷⁰ (Transilvania), *pinot noir*⁶⁷¹ (Transilvania), *plăvăie* și *plăvai*⁶⁷² (Basarabia, Moldova), *porto*⁶⁷³ (Banat), *porter*⁶⁷⁴ (= *porto*; Muntenia), *rare neagră*⁶⁷⁵ (Basarabia, Moldova), *razachie*, *ri(e)sling*⁶⁷⁶, *ri(e)sling italian*⁶⁷⁷, *ri(e)sling de Rin*, *rizling* (Moldova), *rislinger*⁶⁷⁸ (Hunedoara), *roșioardă*⁶⁷⁹ (Oltenia), *roșior* (Oltenia), *rujiță*⁶⁸⁰, *saperavi*⁶⁸¹ (Basarabia), *sască* (Transilvania), *serecsia neagră*⁶⁸² (Basarabia), *silvaner* (Banat), *silvaner verde*⁶⁸³ (Transilvania), *sovinion*⁶⁸⁴, *sovinion blanc*⁶⁸⁵ (Transilvania), *stliniger* și *steininger*⁶⁸⁶ (Bistrița), *șasla*⁶⁸⁷ (Moldova), *șiler*⁶⁸⁸ și *șîler*⁶⁸⁹ (Timiș), *tâmioasă*⁶⁹⁰ (Muntenia), *tâmios*⁶⁹¹ (Muntenia), *tâmioardă* (Muntenia), *tigvă* (Tulcea), *tocai*⁶⁹² (Transilvania), *traminer*⁶⁹³, *fîrfir* (Moldova), *vinos*⁶⁹⁴ (Argeș, Dolj), zghihardă (și: *ghihardă*, *ghihoără*; Vaslui).

6.5. Sintagme în care denumirea varietății de struguri este urmată de un adjecțiv care arată culoarea sau o altă calitate a vinului: *aligote alb*, *bordo alb*,

667 TUDOSIE, V., 30.

668 BVT, 84.

669 FME, III, 566; Pg. A, 173; CARTEA, 35.

670 BVT, 177.

671 BVT, 179; CARTEA, 69.

672 CARTEA, 24.

673 I. VĂCĂRESCUL, P., 261; NEAMȚU, T., 209; CARTEA, 123.

674 I. VĂCĂRESCUL, P., 261.

675 CARTEA, 24.

676 UV, 26; TIP, 116; BVT, 74; DLR; CARTEA, 35.

677 BVT, 176; TUDOSIE, V., 30; CARTEA, 25.

678 H/XVII, 61^v.

679 TUDOSIE, V., 30.

680 UV, 26.

681 NEAMȚU, T., 105; CARTEA, 69.

682 CARTEA, 69.

683 BVT, 178.

684 CARTEA, 35.

685 BVT, 177.

686 *Ibidem*, 77, 178.

687 UV, 26.

688 H/XVIII, 70^v („semiroșiu“).

689 H/XVIII, 242^r („roșcat“).

690 H/IV, 318^r; H/VII, 83; H/XII, 92^r; DDRF; BREZ, V., 65; DU; CADE; FME. III, 566; DM; DEX; MDE²; DLR; CARTEA, 24, 25.

691 COSTINESCU, 127; H/I, 84^r, 284^r; H/II, 98^v; H/III, 101^v; H/VI, 80^r; H/VII, 131^r; H/VIII, 134^v; H/X, 106^v; H/XII, 19^v, 132^r, 136^r, 169^v, 202^v, 237^r; H/XIII, 324^v, 335^r; BARCIANU; DU; DM; DLR.

692 I. VĂCĂRESCUL, P., 261; H/XVIII, 71^r („vinul stors din boabe zbîrcite“); NEGRUZZI, S., II, 29; FME, III, 566.

693 CARTEA, 36.

694 H/XV, 263^v.

*bordo negru, bordon roșu*⁶⁹⁵ (Transilvania), *busuioc auriu* (Moldova), *busuioc roș*⁶⁹⁶ (Moldova), *cabernet negru* (Muntenia), *chișmîș moldovenesc*⁶⁹⁷ (Basarabia), *cabasma alb*⁶⁹⁸ și *cabasma negru*⁶⁹⁹ (Basarabia), *leanca superprima*⁷⁰⁰ (Transilvania), *merlot negru* (Muntenia), *muscat alb*⁷⁰¹ (Moldova, Basarabia), *muscat basarabeanc*⁷⁰² (Basarabia), *muscat moldovenesc*⁷⁰³ (Basarabia, Moldova), *oporto roșu* (Transilvania), *otonel alb*, *pinot alb* (Muntenia), *șasla albă* (Moldova), *șasla roz* (Moldova), *șiler roșu* (Transilvania), *tămîioasă albă*⁷⁰⁴ (Iași), *tămîioasă rosă*⁷⁰⁵ (Iași), *tămîos alb*, *traminer roz*⁷⁰⁶, *vinoasă albă*⁷⁰⁷ (Transilvania).

6.6. Sintagme formate din denumirea varietății de struguri + locul de proveniență a acesteia (substantiv propriu precedat de o prepoziție): *aligote de Iași* (Moldova), *ardeleanca de Tîrnave* (Transilvania), *bastardo de Maheraci*⁷⁰⁸ (Basarabia), *busuiocă de Bohotin* (Vaslui), *cabernet de la Minîș*⁷⁰⁹ (Arad), *cabernet din Sîmburești*⁷¹⁰ (Olt), *fetească de Cotnari*, *fetească de Huși*, *fetească de Tohani* (Prahova), *grasă de Cotnari*, *muscat de Basarabia*⁷¹¹ (Basarabia), *muscat de Ialoveni*⁷¹² (Basarabia), *muscat de Transilvania și muscatul Transilvaniei*⁷¹³ (Transilvania), *negru-vîrtoș de Orevișa*⁷¹⁴ (Mehedinți), *oporto de Banat* (Timiș), *perlă de Mirăslău*⁷¹⁵ (Transilvania), *perlă de Tîrnave*⁷¹⁶ (Transilvania), *perlă de Transilvania* (Transilvania), *pinot de Iași* (Moldova), *pinot noir de la Corcova*⁷¹⁷ (Mehedinți), *plăvaie de Moldova* (Moldova), *razachie de Dobrogea* (Dobrogea), *ri(e)sling de Șegarcea* (Dolj), *roșioardă de*

⁶⁹⁵ PC.

⁶⁹⁶ H/VIII₂, 89^y.

⁶⁹⁷ NEAMȚU, T., 105.

⁶⁹⁸ *Ibidem*, 205.

⁶⁹⁹ *Ibidem*, 206.

⁷⁰⁰ „Tribuna”, 1889 nr. 121, p. 483.

⁷⁰¹ NEAMȚU, T., 105; CARTEA, 24.

⁷⁰² CARTEA, 24.

⁷⁰³ NEAMȚU, T., 209.

⁷⁰⁴ H/VIII₂, 89^y.

⁷⁰⁵ *Ibidem*.

⁷⁰⁶ BVT, 176; CARTEA, 24.

⁷⁰⁷ BVT, 77.

⁷⁰⁸ NEAMȚU, T. 105.

⁷⁰⁹ TIP, 145.

⁷¹⁰ *Ibidem*, 88.

⁷¹¹ CARTEA, 23.

⁷¹² *Ibidem*.

⁷¹³ BVT, 78.

⁷¹⁴ DU.

⁷¹⁵ BVT, 84.

⁷¹⁶ *Ibidem*, 178.

⁷¹⁷ TIP, 88.

Oltenia (Oltenia), *roșioardă de Șegarcea* (Dolj), *roșior de Oltenia*⁷¹⁸ (Oltenia), *roșior de Șegarcea* (Dolj), *tămâioasă de Ardeal* (Transilvania), *tămâioasă de Cotnari* (Iași), *tămâioasă de Moldova* (Moldova), *traminer de Tîrnave*⁷¹⁹ (Transilvania), *verde de Cotnari* (Iași), *zghihardă de Huși*⁷²⁰ (Moldova; și: *zghihar de Huși*, *zghihardă de Huși*, *zghihardă de la Huși*; Vaslui).

6.7. Denumiri de la varietăți de struguri hibride (producători direcți). Trebuie făcută precizarea că numele care provin de la aceste soiuri, în regiunile viticole importante (*Cotnari*, *Huși*, *Odobești*, *Panciu*, *Șegarcea*, *Tîrnave* etc.), sunt considerate ca fiind proprii „vinurilor rele“. În aceste condiții, numai în localitățile neviticole ele denumesc varietăți de „vin bun“. În rest, au sensul de „vin rău“, deși, la nivelul graiurilor populare, au o circulație din ce în ce mai mare și nu au totdeauna acest înțeles⁷²¹. Aceste denumiri pot fi termeni simpli și sintagme (vin + numele varietății de struguri), după care, uneori, urmează determinări: (*vin*) *american* (și: *americană*, *american alb*, *americană albă*), *căpșundă* (și *vin de căpșundă*; Moldova), *cudercă* (și *vin de cudercă*; Moldova), *delavară* (și: *delvară*, *delvar*, *vin de delvardă*, *vin de delvar*, *delvar roz*, *delvar(ă)* *alb(ă)*, *fleur* („alb“, din *fleură*; Botoșani, Erbiceni – Iași, Ghermănești – Vaslui), *fragă* și *fragă* (și: *vin fragă*, *vin de fragă*, *fragă albă*, *fragă neagră*; Moldova), *gaiardă* și *gaiardă* (vin de *gaiardă*, *vin de gaiardă*; Moldova), *gamă* (Oltenia), (*vin*) *hibrid* (Moldova) și *vin de hibrizi* (Vrancea), *leondon* (și *leondon alb*; Movileni – Iași), *noah*, *noham* și *nohan* (Moldova), *novă* (Oltenia, Transilvania), (*vin*) *otel* (Oltenia), *premăń*⁷²² (Lăpușna – Basarabia), *premădu*⁷²³ (Soroca – Basarabia), *premoi*⁷²⁴ (Basarabia), *prinoi*⁷²⁵ (Plugari – Iași), (*vin*) *producător*, *puterea ursului* (= negru-vîrtoș; Moldova), *terasă*⁷²⁶ (și: *terasă*, *terază*⁷²⁷, *terază*, *tirasă*, *tirasă*, *terasă albă*, *terasă neagră*), *vînzoī*⁷²⁸ (= vin negru; Basarabia), *zaibără*⁷²⁹ (și: *zaibără*, *zaibură*, *zaibură*).

⁷¹⁸ RHV, 1972, nr. 4, 35.

⁷¹⁹ TIP, 145.

⁷²⁰ TUDOSIE, V., 30.

⁷²¹ Pentru unele amănunte și precizări, vezi Ion Nuta, *Denumiri pentru noțiunea de „vin rău“ în limba română*, în „Anuar de lingvistică și istorie literară“, tomul XXVI, 1977 – 1978, p. 141 – 164.

⁷²² IZV., 1935, nr. 11 – 12, 415.

⁷²³ IZV., 1938, nr. 6, 227.

⁷²⁴ ȘEZ., 1929, nr. 8 – 10, 103.

⁷²⁵ NALR. Mold. Bucov., pct. 542.

⁷²⁶ TDG. Dobrogea, 308; NALR. Olt., IV, h. 673.

⁷²⁷ ALR s. n., I, h. 240/192.

⁷²⁸ ALM. TD, II/II, p. 129.

⁷²⁹ IZV., 1938, nr. 6, 227.

7. Împrumuturi

Împrumuturile apar cu totul izolat și sunt puțin răspândite la nivelul graiurilor populare: *asu*, *osu* și *vin osu* (scris și *aszu*⁷³⁰; < magh. *aszu* < germ. *Ausbruch* 'vin de primă calitate'; provine din vinificarea strugurilor negri, în special *cadarca*, „ce au fost lăsați să sufere o supracoacere”; Transilvania; vezi și denumirea maghiară *aszu máslás*⁷³¹, „din vin roșu vechi adăugat la pielilele rămase de la fermentarea vinului *aszu*”), *egri bicavér*⁷³² (< magh. *egri bikavér* 'singe de taur'; Transilvania), *goher* și *goher alb*⁷³³ (< germ. *goher*; Transilvania), *heres*⁷³⁴ (< sp. *jerez* < *Jerez de la Frontera*, vechi oraș în sudul Spaniei; Basarabia), *lacrima Cristi*⁷³⁵ (< it. *lacrima Christi*, un fel de vin busuioc, din viile de la poalele Vezuviului; Muntenia), *madeiră*⁷³⁶ și *vin de Madeira* (< *Madeira*, insulă portugheză în Oceanul Atlantic; cf. port. *madeira* 'pădure'; Basarabia, Muntenia), *marsală*⁷³⁷ (< it. *Marsala*, oraș în Sicilia; Basarabia), *mozelă* (de la *Moselle* sau *Mosel*, râu din vestul Europei – Franța, Luxemburg, Germania –, în zona căruia, mai ales pe teritoriul Germaniei, în așezări vecine Rinului, se întâlnesc podgorii renumite; Muntenia), *plebanos*⁷³⁸ și *plebanos*⁷³⁹ (< magh. *plébános* 'preot catolic'; vin aromat, alcoolic, obținut dintr-o combinație de furmint, grăsă și muscat ottonel, atestat în urmă cu aproximativ 150 de ani; preparat inițial, probabil, de niște preoți sau într-un lăcaș bisericesc; Alba), *pomar* și *pomard* (< fr. *pommard* 'vin de Burgundia'; Muntenia, Cotnari – Iași, Odobești – Vrancea), *rampaș*⁷⁴⁰ (< magh. *rámpás* 'must spumos'; DLR trimite la germ. *Rempes* 'poșircă'; vinul care nu s-a limpezit încă, tulburel; Transilvania), *rideshaim*⁷⁴¹ (< germ. *Rüdesheim*, numele unui oraș din Germania, situat pe Rin, cu vii care produc un vin renumit; Transilvania), *rojamal*⁷⁴² și *rojomal*⁷⁴³ (< magh. *Rozsamáli*; Alba), *rótspón* (< germ. *Rotspon* 'vin roșu'; Transilvania), *samatoc*⁷⁴⁴ (< bg. *samatok* 'suc de

⁷³⁰ UV, 24.

⁷³¹ *Ibidem*, 25.

⁷³² „Tribuna”, 1889, nr. 121, p. 483.

⁷³³ BVT, 77.

⁷³⁴ CARTEA, 134 – 135.

⁷³⁵ SCRIBAN, D.; DN³.

⁷³⁶ CARTEA, 129.

⁷³⁷ *Ibidem*, 141.

⁷³⁸ BVT, 74, 77, 178.

⁷³⁹ *Ibidem*, 84.

⁷⁴⁰ ALR I, 1718/49; DLR.

⁷⁴¹ FDA, II, 27.

⁷⁴² BVT, 77.

⁷⁴³ *Ibidem*.

⁷⁴⁴ H/V, 16^r („cel fierb fără comină”), 81^v („vinul cel fierb fără comină și limpede”), 208^v („vin limpede, cînd se trage din comină înainte de a începe să fierbă”), 482^v („cel ce se pune singur”, nu la un loc cu tescovina); H/X, 121^r („vinul cel alb”), 124^r („vin alb”), PLOPSOR,

critică, această acceptare a modelelor străine, mai ales franceze, fără o diferențiere a valorilor, a nivelului de cultură. Este de ajuns ca cineva să scrie în Franța, chiar dacă nu e francez, chiar dacă, de exemplu, e bulgar și publică în Franța, ca să fie considerat în România ca un mare maestru, pe cind el, săracul, deseori, e un biet om care încearcă să spună și el căte ceva și într-o formă destul de superficială. În România și, în parte, și în alte țări există acest complex de inferioritate (deci, „Dacă e francez trebuie să fie și bun sau dacă scrie în franțuzește, trebuie să fie măsura tuturor lucrurilor!“). O cultură matură pretinde la fiecare pas să fie ea însăși măsura lucrurilor, ceea ce nu înseamnă că trebuie să respingem orice altă formă de cultură, dar trebuie să cumpănam lucrurile și să nu facem numai ceea ce se face altundeva, fiindcă se face altundeva și, în consecință, trebuie să fie, fără îndoială, ceva important, care trebuie neapărat urmat. În lingvistică, de exemplu, la un moment dat a apărut o încercare numită *glotofonologie*, cu totul absurdă; se-ntellege că și în România, ca și în alte țări, în acest sens încă neajunse la maturitate în domeniul lingvisticii, s-a introdus glotofonologia, probabil după principiul „Să avem și noi falii noștri!“. Nu, nu vrem să avem falii noștri! Noi trebuie să recunoaștem că aicea sunt falii, sunt falimentari și să spunem, pur și simplu: „Nu facem acest lucru, fiindcă e vorba de un faliment al rațiunii, și nu de ceea ceva rațional, de cultură serioasă și solidă!“.

Tot ce-am spus pînă acumă se referă la cultura universală și pe plan universal, adică, în parte, la cultura care ar fi o cultură pentru toată omenirea, ceea ce cultura este numai ca aspirație și ca ideal, ca normă, pe cind cultura reală, cultura concretă este totdeauna și în mod necesar culturală în istorie. Și cultura este, fără îndoială, creativitate obiectivată, însă, în același timp, este obiectivarea creativității omului istoric, ceea ce înseamnă că se face într-o anumită comunitate și într-o epocă determinată de o situație determinată. Aceasta implică, cum spuneam, o multiplicitate a tradițiilor pe care le găsim în universal și implică, ca normă pentru fiecare cultură determinată istoricește, respectul pentru alte tradiții, pentru alte culuri.

Și, dacă-mi permiteți, m-aș referi la experiența mea personală, la descoperirea mea din Italia, care a fost un fel de conversiune, cel puțin cu privire la respectul tradițiilor altora și la universalitatea culturii. Această experiență a fost destul de dureroasă la început. Eu plecasem din România foarte tînăr și, în România, cel puțin pe vremea aceea, noi eram cei mai „dihai“ din toată lumea astă și din toate părțile răsăritene ale Europei, noi aveam un fel de tovărășii, la același nivel, numai cu Franța sau cu alte țări de cultură majoră, pe cind vecinii noștri nu aveau nimica. Întrebam: Dar ungurii? Ungurii nu, n-au nimica! Dar ucrainenii au ceva? Nu! Și bulgarii au ceva, sau sîrbii au ceva? Nu! Deci credeam aşa, că ceilalți nu aveau nimic bun. Și deodată am descoperit în Italia că aveau și au și ungurii o cultură foarte importantă și o tradiție foarte serioasă,

acestuia. Ultimele sănt date după soiuri de struguri. Majoritatea dintre actualele nume, care se întâlnesc pe etichetele sticlelor de vin, par adesea bizare, uneori chiar contrare normelor limbii, având doar rolul de publicitate.

8.4. Trebuie să amintim că o bună parte din materialul lexical al acestei lucrări nu este înregistrat de nici un dicționar al limbii române, deși multe cuvinte și sintagme sănt cunoscute de marea majoritate a vorbitorilor. Mai de neînțeles rămîne însă faptul că acestea nu apar nici în seria nouă a *Dicționarului limbii române*, cu toate că un număr apreciabil dintre ele sănt atestate în volume care figurează în bibliografia obligatorie a lucrării menționate.

BIBLIOGRAFIE

- AGÎRBICEANU, A. = Ion Agîrbiceanu, *Arhanghelii*, București, Editura pentru Literatură și Artă, 1956.
- ALA = „Adevărul literar și artistic“, București, 1920 și.u.
- ALBINEȚ, M. = I. F. Sobernheim, *Macroviotica sau regule pentru păstrarea sănătăței și prelungirea vieței*, alcătuită în limba germană de..., iar pe cea românească tradusă de Ioan T. Albineț..., Ieși, Tipografia Albinei, 1838.
- ALECSANDRI, O. P. = Vasile Alecsandri, *Opere complete. Proză*, București, „Minerva“, 1910.
- ALECSANDRI, T. = Vasile Alecsandri, *Opere complete. Teatru*, vol. I-IV, București, Editura Librăriei Socec & Comp., 1875.
- ALEXI, W. = Theochar Alexi, *Rumänisch-deutsches Wörterbuch. Zweite verbesserte und vervollständigte Auflage*, 1906.
- ALM = Atlasul lingvistic moldovenesc, vol. III, I/II, III, II/II, Chișinău, „Cartea Moldovenească“, 1968-1973.
- ALM. TD. = *Texte dialectale*, vol. III, II; III, II; III, II, Chișinău, „Știință“, 1969-1987.
- ALR I = *Atlasul lingvistic român. Partea I. Material nepublicat*.
- ALR II = *Atlasul lingvistic român. Partea a II-a. Material nepublicat*.
- ALR s.n. I = *Atlasul lingvistic român*, serie nouă, vol. I, București, 1956.
- ALRM s.n. I = *Micul atlas lingvistic român*, serie nouă, vol. I, București, 1956.
- AMZULESCU, C. = Al. I. Amzulescu, *Cîntecul epic eroic. Tipologie și corpus de texte poetice*, București, Editura Academiei, 1881.
- ANGHEL, Pr. = D. Anghel, *Opere complete. Proză*, București, Editura „Cartea Românească“, 1924.
- ANT. LIT. POP. I = *Antologie de literatură populară*, I, Poezia, București, Editura Academiei, 1953.
- ARH. HURMUZ. = Eudoxiu Hurmuzaki, *Documente*, Arhiva Hurmuzaki, Arhivele Statului, București, doc. nr. 158, 1848.
- ARH. OLT. I și.u. = „Arhivele Olteniei“, Craiova, an I (1922) și.u.
- ARISTIA, PLUT. = C. Aristia, *Plutarh. Parallelă sau viețile bărbătașilor ilustrați*, tradus din elenește de..., tomul I, București, 1857.
- A. ROM. = „Albina românească“, Ieși, Tipografia Albinei, 1829-1850.
- AT = P. S. Aurelian, *Terra nostra. Schițe economice asupra României*, București, 1875.

poate aplica și ca instrument de emancipare. Chiar și o știință oarecare dintre științele numite „exacte“ poate fi totodată știință la nivelul cel mai înalt, dar se poate aplica și la problemele stringente ale unei comunități. Mă gîndeam, de exemplu, la Japonia – datorită experienței mele trăite acolo, – unde s-a dezvoltat extraordinar biochimia, din punct de vedere științific, însă, în același timp, această biochimie a fost aplicată la problemele alimentării poporului japonez, la extragerea alimentelor din alge marine, în general din mare, ceea ce mi s-a părut demn de admirat.

Pentru România este vorba de a-și regăsi tradiția și de a relua aceste contacte, în măsura în care tradiția este întreruptă. În sensul acesta am înțeles și tema generală a ciclului „Tradiție și europeanism în cultura românească“, inițiat de Institutul de Filologie Română „A. Philippide“ în colaborare cu Radioteleviziunea ieșeană, în acest sens de reluare a tradiției care era deja o tradiție europeană, dar care trebuie făcută mai europeană și mai critică, recunoscând, printre altele, care sunt adevăratale centre critice din Europa (și cele mai critice, cu mai multă conștiință critică în Europa sunt Anglia și Italia). O legătură, un contact cu cultura engleză și cu cultura italiană i-ar face poate pe români mai sceptici, și poate mai puțin admiratori ai propriei lor conștiințe personale.

Eu sunt și moldovean de dincolo de Prut și deci mă interesează și situația culturii din partea cealaltă. Despre moldoveni s-a spus că fac literatură, poezie patriotică, un fel de poezie depășită, că nu sunt destul de moderni și că nu sunt cosmopoliti, confundându-se, între altele, cosmopolitismul cu universalitatea. Cu dreptate însă, intelectualii moldoveni și-au făcut datoria către poporul lor, către comunitatea lor și s-a vădit în ultimii ani că acolo au fost și sunt conștiința națiunii.

Acești poeți au scris cu pasiune despre limbă, de exemplu. Spunea cineva odată: „Cum poți să iubești limba, cum poți să faci dragoste cu o abstracție?“ – se întreba chiar Croce. Însă aici nu e vorba de o abstracție. Este vorba, în acest caz, de ființa însăși a națiunii de dincolo de Prut, care se arată, se vădește în limbă. De aceea, fără îndoială, poeții au cîntat limba; fiindcă înțelegeau să-și cînte ființa proprie, cîntînd limbă. Poezia nu e poezie prin tema externă, ci este poezie prin universalitatea care se crează în poemul individual. Această ființă a lor, a poetilor, e și ființa poporului românesc de dincolo de Prut.

Cum s-ar putea pretinde că acești poeți să nu cînte poporul și să nu arate că se găsesc într-un moment agonic, în sensul etimologic, adică într-un moment de luptă pe viață și pe moarte? Si dacă acesta este sentimentul care i-a dominat și dacă au universalizat acest sentiment trebuie să-i prețuim, să înțelegem că aşa trebuie să facă și că au făcut bine cît și cum au făcut.

- CDER** = Alejandro Cioranescu, *Diccionario Etimológico Rumano*, fasc. I-VI, Biblioteca filolórica, Universidad de la Laguna, 1958–1961.
- CF** = I.-Aurel Candrea, *Folklorul medical român comparat*. Privire generală. Medicina magică, București, Casa Școalelor, 1944.
- CGI** = Petre Coman, *Glosar dialectal*, București, 1936.
- CGr. I-II** = Lucian Costin, *Graiul băndăjean*, I, Timișoara, 1926; II, Turnu-Severin, 1934.
- CIHAC, I-II** = A. de Cihac, *Dictionnaire d'etymologie daco-romane*, vol. I-II, București, 1870–1879.
- COMȘA, N. Z.** = D. Comșa, *Nana Zamfira. Îndrumări din economia casnică și grădinărit*, Sibiu, 1929.
- CORCEA, B.** = Avram Corcea, *Balade populare*, culese de..., Caransebeș, 1889.
- COSTINESCU** = Ion Costinescu, *Vocabular româno-francesc*, București, 1870.
- COTEA** = Cotea D. V., *Studiul principalelor tipuri de vinuri în podgorile Moldovei, cu privire specială la standardizarea lor*. Teză de doctorat, 1965.
- COTEA, S.** = Cotea D. V., *Studiul vinurilor din podgoria Cotmari în vederea tipizării lor*, „Grădina, via și livada“, nr. 12, 1965.
- COTEA, V.** = Cotea D. V., *În legătură cu standardizarea vinurilor*, „Revista de horticultură și viticultură“, nr. 3, 1969.
- DA** = *Dicționarul limbii române*, publicat de Academia Română, București, 1913 s.u.
- H. DAICOVICIU, D.** = Hadrian Daicoviciu, *Daci*, București, Editura Științifică, 1965.
- DAMÉ, T₂** = Frédéric Damé, *Nouveau dictionnaire roumain-français*, V, *La terminologie et le lexique de l'économie domestique*, București, 1900.
- DC** = Vasile Bianu și Ioan Glăvan, *Doctorul de casă sau dicționarul sănătății*, ediția a II-a, Cluj, 1929.
- DD** = V. Drăghici, *Doctorul și iconomul casnic sau Refeti pentru tot soiul de boala omenești*, Iași, 1958.
- DDRF** = Frédéric Damé, *Nouveau dictionnaire roumain-français*, I-IV, București, 1893–1895.
- DER** = *Dicționar enciclopedic român*, I-IV, București, 1962–1966.
- DEX** = *Dicționar explicativ al limbii române*, București, 1975.
- DI** = Manuil Drăghici, *Economia rurală și dumesnică, sau învățătura pentru lucrarea pământului și îmbunătățirea gospodăriei de cîmp și de casă*, Ieși, 1834.
- DIACONU, Vr.** = Ion Diaconu, *Tinutul Vrancei. Etnografie. Folclor. Dialectologie*, București, 1930.
- DICTIONAR** = *Dicționar dialectal* (cuvinte, sensuri, forme), vol. I-V, Chișinău, 1985–1986.
- DIV** = N. R. Danielescu, *Importanța viilor în antichitate și în zilele noastre. Întinderea și productivitatea viilor din România. Pericolitarea viticulturii prin invazia filoxerei*, „Economia rurală“, an. V, septembrie 1884, p. 397–401.
- DLR** = *Dicționarul limbii române*, București, 1966 s.u.
- DM** = *Dicționarul limbii române moderne*, București, 1958.

Fără îndoială, putem deosebi trei tipuri de unități:

1. o unitate pur lingvistică, o unitate de limbă;
2. o unitate națională care nu este numai unitate de limbă, ci implică și o unitate de tradiții culturale, de obiceiuri, de datini, de istorie comună;
3. o unitate politică, adică unitatea unui stat.

Dacă ne gîndim bine, vedem și putem arăta că aceste unități sunt chiar ordonate în această succesiune, adică mai întîi unitatea lingvistică care e baza unității naționale și expresia unității naționale și apoi unitatea națională care e baza și expresia unității politice. Deci, în fond, se începe oricum cu limba, cu limbajul. Limba este factorul constitutiv al națiunii și, deci, și a statului. Nu sunt cuvintele mele aceste cuvinte, ci sunt – fără îndoială că dumneavoastră le-ați recunoscut – cuvintele pe care le întrebuițează Aristotel la începutul *Politicii*, acolo unde omul este definit prin limbaj, ca acea ființă care posedă limbaj, care posedă *logos* și nu numai *voce* și care, posedînd *logos*, – prin *logos* se înțelege, evident, limbaj, fiindcă acest *logos* se opune tocmai vocii pe care o au și animalele –, posedînd limbaj, are posibilitatea de a-și manifesta conștiința morală, de a deosebi între bine și rău, între drept și nedrept și, deci, de a se manifesta ca *zōon politikón*, în sensul propriu al cuvîntului. Dat fiind că această capacitate de a distinge între bine și rău, între drept și nedrept este trăsătura caracteristică, comună tuturor ființelor umane – zice Aristotel – ea este și fundamentul asociației în familie și în *polis* (în stat).

Ce vrea să spună Aristotel prin aceasta, zicînd că limbajul este fundamentalul asociației în familie și în stat? Vrea să spună că limbajul este manifestarea modului de a fi al omului, adică manifestarea alterității omului, a faptului că omul este un subiect între subiecte, care recunoaște posibilitatea altor subiecte de a conviețui cu el, manifestîndu-și prin limbaj – ca să zicem aşa – conținutul propriei sale conștiințe în afara sa, deschizînd conștiința spre alții, ca alții să accepte, să adopte conținuturile de conștiință și să le înțeleagă. Aceste conținuturi de conștiință însă, tocmai prin această dimensiune a alterității, a faptului că a fi om înseamnă a fi unul cu alții, tocmai prin aceasta, aceste conținuturi de conștiință sunt, la origine deja, comune și se înțeleg drept comune, nu ca fapte subiective, ca fapte particulare, numai ca ale unei persoane. Cînd vorbesc cu cineva înțeleg că vorbim de același lucru și că numim aceleași lucruri cu aceleași cuvinte și, deci, că aceste semnificații sunt comune, nu sunt numai ale mele, sunt și ale lui. Ba, chiar mai mult, cînd creăm cuvinte noi, le creăm într-o limbă și intuim că vor fi înțelese de ceilalți ca existînd deja sau ca și cum ar exista deja în limbă. Filozoful american J. Dewey zice că referința limbajului (limbajul se referă la lucruri, fără îndoială), că prima referință a limbajului este referința la alții, la alții vorbitori, prin care se stabilește

comunicarea, prin care comunicarea și referința obiectivă devin într-adevăr obiective, altfel spus, referința n-ar fi obiectivă dacă nu s-ar manifesta pentru alii. Tot așa zice Heidegger: se comunică ceva, ceea ce înseamnă că cei care comunică între ei au deja ceva comun care se arată, se vădește în a vorbi unul cu altul; adică această dimensiune a alterității ar fi un întreg, ar fi o ființă umană, dar nu închisă în ea însăși, ci o ființă deschisă, o conștiință deschisă spre alte conștiințe. De altfel, această identitate a omului ca ființă care vorbește există și acolo unde găsim intuițiile primare cu privire la realitate, la univers și la umanitate, adică în limbi. În multe limbi, sunt socotiri și numiți „vorbitori” numai cei care vorbesc limba respectivă, adică numai cei care *știu să vorbească*, iar cei care *nu vorbesc* limba sunt „nevorbitorii”, sunt „muții”, cei care *bolborosesc*, sunt „barbarii”. În grecește, de exemplu, animalele sunt numite și ca *āloga*, adică „ființele care nu vorbesc”; cei care vorbesc sunt oamenii și, se înțelege, cei care vorbesc mai întâi grecește; ceilalți, cei care nu vorbesc ca lumea sunt cei care *bolborosesc*, sunt „barbarii”.

Este indiferent dacă *nemfi*, forma întrebuiantă pentru germani de către slavi, este o etimologie populară (o raportăm la cuvîntul pentru „mut”), fiindcă *nemfi* înseamnă astăzi și „mut” și deci chiar dacă – cum e foarte probabil – nu vine de la cuvîntul slav, ci de la numele unui trib celtic *nemetoi*, totuși faptul însuși că acest cuvînt a fost apropiat de cuvîntul care înseamnă „mut” și s-a confundat cu acest cuvînt ne arată din nou același lucru; deci oamenii care vorbesc și care vorbesc o anumită limbă sunt de fapt *vorbitori*, ceilalți sunt *muții*, sunt cei care nu știu această limbă. Însă vedem că în toate aceste cazuri, și lucrul este remarcabil și are înțelesul lui profund, nu e vorba de limbaj în general, ci e vorba totdeauna de o limbă. În realitate, pentru conștiința de limbă care are toate drepturile ei, limbajul este identificat cu o limbă anumită, cu limba națională sau, să-i zicem, cu limba istorică a vorbitorilor. Și, cînd se spune despre acești vorbitori că sunt oameni, cum se spune, de exemplu, în limbile bantu, se spune, în realitate, tocmai că *bantu* înseamnă „oamenii” pur și simplu, ceilalți sunt „neoamenii”. Se face deci această identificare între limbaj în general și o limbă, ceea ce înseamnă nu numai că limbajul – ceea ce știm cu toții – se prezintă în mod necesar sub formă de limbă, ci că fiecare din aceste limbi este pentru vorbitorii ei și pentru vorbitori, în general, limbajul pur și simplu, modul în care această comunitate a interpretat lumea și o oferă ca lume universală tuturor celorlalte comunități.

Se povestesc anecdotă în cursurile de lingvistică, mai ales pentru începători, ca să li se arate această varietate a limbilor și așa-zisul caracter arbitrar al diferențelor dintre limbi; de exemplu, se povestește o anecdotă pe care o folosește marele lingvist german Hugo Schuchardt (mare romanist), anume următoarea: Schuchardt e într-o căciună. Vorbește cu un țăran italian. Țăranul

italian știe că Schuchardt cunoaște foarte multe limbi și îl întreabă: – „Cum se numește aceasta (un pahar) în cutare limbă?” Schuchardt îi spune: „Se numește așa în limba germană, se numește așa în limba franceză, se numește așa în limba ungără” (pe care Schuchardt o cunoștea), poate și în limba română. Țăranul zîmbește și zice: „S-o fi numind așa în toate limbile astea pe care le cunoașteți Dv., „Ma quello che è, è un bicchiere“ („Însă ceea ce este, este un pahar”) adică, cum am spune noi în limba română: „Este ceea ce îl *numim noi* în limba română”. Deci se înțelege de către noi, lingviștii, mai ales cînd nu sîntem în același timp filozofi ai limbajului și nu trecem dincolo de anecdota, se înțelege că celelalte limbi, limbile străine, pentru vorbitorul naiv, sînt numai nomenclaturi, mai mult sau mai puțin arbitrale, și că limba adevărată, limba care corespunde esenței lucurilor este limba proprie, națională.

Aceste anecdotă au totuși un sens mai profund, adică dovedesc faptul că fiecare vorbitor înțelege limba ca limbaj în general, ca limbă universală, înțelege că este lumea așa cum poate fi concepută și înțeleasă de om și că este ordonarea lumii, transformarea lumii într-un cosmos ordonat, așa cum această transformare a lumii e oferităumanității în general de către o comunitate. Adică, mai întîi, lumea mea este lumea pe care mi-o dă limba mea, limba română, și apoi putem vorbi despre lucruri și analiza lucrurile și, eventual, le putem și numi altfel. Însă lumea noastră primară este această lume pe care ne-o dă limba română. Iar faptul că vorbitorii altor limbii înțeleg același lucru nu înseamnă deloc că ei nu au dreptate. Fiecare dintre limbii este o perspectivă asupra universului întreg și este modul în care acest univers este ordonat, înțeles nu numai pentru această comunitate, ci pentru toată lumea. Aș spune că lumea pe care a ordonat-o limba română este lumea pe care comunitatea română o oferă ca model universal de lume tuturor celorlalte comunități actuale și viitoare.

Aceasta înseamnă că dimensiunea politică a limbajului, această asociație, acest fundament al asociației în *polis* se prezintă mai întîi într-o limbă, să zicem într-o limbă pe care o putem numi *limbă istorică*, fiindcă acea limbă a devenit, s-a format în istorie și este recunoscută în istorie de către propriii ei vorbitori și de către vorbitorii altor limbii, prin faptul că e numită printr-un nume propriu, printr-un adjecțiv propriu (și adjecțivele pot fi proprii), de exemplu limba *română*, limba *franceză*, limba *engleză* și.a.m.d.

Mai întîi, această limbă este baza conviețuirii, prin această limbă atribuim alteritatea noastră, faptul că noi suntem subiecte deschise și altor subiecte și avem – ca să spunem așa – o sferă de alteritate cu anumite limbii. Sf. Augustin observă că omul ar prefera să conviețuiască cu cîinele lui mai curînd decât cu cineva cu care nu se înțelege fiindcă vorbește altă limbă; fiind el om foarte pătimăș și deși cunoșcător de multe limbi, însă asta e felul lui de a se exprima: „Mai bine cu cîinele decât cu cineva care vorbește altă limbă pe care eu nu o înțeleg“.

În același sens, Sf. Toma, traducând termenul *politikón* al lui Aristotel prin *politicum et sociale*, zice, între altele, că tocmai prin limbă și printr-o anumită limbă se stabilește conviețuirea și că cei care vorbesc limbi diferite *non possunt bene convivere ad dicens* („nu pot conviețui bine“).

Deci, constatăm, mai întâi, această alteritate în această sferă a limbii istorice.

Însă, pe de altă parte, limbajul este și o activitate permanent creatoare, și individul creează; această creație trece la alți vorbitori și se formează limba istorică. Și, este un fapt originar în limbă, că se formează sfere de alterități, sfere noi de alterități, și, deci, fiecare individ trăiește într-o serie de sfere de alteritate, mai întâi în familia lui (chiar și cu privire la limbă), apoi în sfere din ce în ce mai largi, până la această sferă a limbii istorice.

Fără îndoială, limba istorică se prezintă obiectiv cu această varietate. Însă faptul mai important aicea, și faptul remarcabil, este că atunci cînd există această idee de identitate sau această intenție a identității cu ceilalți care vorbesc, în parte altfel, toți se constituie într-o comunitate; chiar dacă aceasta ține de state diferite, se formează o limbă comună, pe deasupra faptelor de varietate, de diferențiere.

Să vedem ce înseamnă limbă comună și de ce există limbă comună? Deși ne-am putea înțelege până la un anumit punct și fără o limbă comună, dacă limba istorică nu prezintă o varietate prea mare, cum nu prezintă, de exemplu, dialectul nostru dacoromân, care se înțelege, chiar la nivelul varietății, aproape fără nici o greutate, de la Soroca până la Timișoara și Maramureș! Deci, de ce o limbă comună? Fiindcă tocmai această alteritate superioară este alteritatea care – să zicem aşa – învinge mereu alteritățile minore, alteritățile locale, pentru că fiecare vorbitor nu este mărginit la un singur „cerc de alteritate“, ci fiecare vorbitor înțelege să vorbească într-o sferă de alteritate majoră și despre toate treburile care interesează această alteritate, în această sferă de alteritate majoră; fiecare înțelege că trebuie să vorbească și o limbă care să corespundă acestei comunități majore, comunității limbii istorice. Interesant aicea, din punct de vedere teoretic, este tocmai faptul că o limbă comună, chiar dacă nu ajunge să fie comună de la început pentru toată comunitatea limbii istorice, e propusă pentru toată comunitatea limbii istorice și se înțelege că tinde să coincidă cu această comunitate a limbii istorice. Deci, cînd printr-un proces istoric se formează o limbă comună grecească, această limbă grecească este la origine un dialect, însă se îndepărtează de acest dialect atic, devine o *koiné dialektos*, adică modul de a vorbi comun. Pentru cine? Pentru toți grecii, și, în acest caz, chiar elimină elementele dialectale anterioare, care rămîn numai fapte izolate, în dialecte. Deci, limba comună e din nou o limbă care este coextensivă cu limba istorică, cel puțin ca tendință; vrea să fie

- RETEGANUL, P., I-V = Ioan Pop–Reteganul, *Povești ardeleani*, Brașov, 1888.
- REV. ARH. = „Revista arhivelor“, București, an. I (1924) și u.
- RHV = „Revista de horticultură și viticultură“, București, an. I (1952) și u.
- RVH = „Revista viticolă și horticola“, București, an. I (1896) și u.
- SADOVEANU, O., I-XVIII = Mihai Sadoveanu, *Opere*, vol. I–XVIII, București, 1954–1959.
- SCL = „Studii și cercetări lingvistice“, București, an. I (1950) și u.
- SCRIBAN, D. = August Scriban, *Dicționarul limbii românești (etimologii, înțeleseuri, exemple, citațiuni, arhaizme, neologisme, provincializme)*, ediția întâia, Iași, 1939.
- SEVASTOS, N. = Elena Sevastos, *Nunta la români. Studiu istorico-eticografic-comparativ*, București, 1889.
- SFI. = I. Simionescu, *Flora României*, București, 1939.
- SION, P. = G. Sion, *Proză. Suvenire contemporane*, București, 1956.
- STAMATI, D. = T. Stamati, *Dicționar românesc de cuvinte tehnice și altele greu de înțeles*, Iași, 1851.
- ŞEZ. = „Şezătoarea“. Revistă pentru literatură și tradiționi populară, Fălticeni, an. I (1892) și u.
- ŞIO, I-II₁₋₂ = Lazar Șăineanu, *Influența orientală asupra limbei și culturii române. I. Introducerea. II. Vocabularul. 1. Vorbe populare. 2. Vorbe istorice*, București, 1900.
- ŞV = Corneliu Șumuleanu, *Asupra vinurilor din Moldova*, Iași, 1903.
- TDG. Dobrogea = Texte dialectale și glosar Dobrogea, 1987.
- TD. Munt. = Texte dialectale Munténia, vol. I–III, București, Editura Academiei, 1973–1987.
- TD. Olt. = Texte dialectale Oltenia, București, Editura Academiei, 1967.
- TDRG = H. Tiktin, *Rumänisch-deutsches Wörterbuch*, I–III, Bukarest, Staatsdruckerei, 1903–1924.
- TES, I–III = A. Papiu Ilarian, *Tesaurus de monumente istorice pentru România, atât din vechi tipărită, cât și manuscrise...*, I–III, București, 1862–1864.
- TI = I. C. Teodorescu, *Inventarul centrelor viticole cele mai importante din România*, București, 1942.
- TIMOC, C. = Cristea Sandu Timoc, *Cîntece bătrînești și doine*, București, 1967.
- TIP = Al. O. Teodoreanu (Păstorel), *Inter pocula*, ediție și prefată de Titus Moraru, Cluj, 1973.
- TPP = G. Dem. Teodorescu, *Poesii populare române*, București, 1885.
- TRIBUNA = „Tribuna“, cotidian politic și literar al românilor din Transilvania, Sibiu, an. I (1884) și u.
- TUDOSIE, V. = Avram D. Tudose, *Vîta de vie rod al pămîntului și al muncii*, București, 1989.
- TVA = I. C. Teodorescu, *Vîțele americane port-altoi*, București, 1926.
- U = A. Urbeanu, *Studiu alcoolismului în România. I. Istoricul băuturilor alcoolice în România. II. Producția și consumația băuturilor alcoolice în România în raport cu populația în secolul al XIX-lea*, București, 1908.
- UGI. = D. Udrescu, *Glosar regional Argeș*, București, 1967.

națiuni care vorbesc diferite limbi, însă acesta nu este acolo faptul originar, acesta este un fapt secundar care are motivările lui istorice și asta nu se poate aplica, de exemplu, în cazul nostru, al românilor. Nici nu se poate spune că noi am fi o comunitate ca helveții. Da, dar vedeți că există și națiuni diferite care vorbesc aceeași limbă. Nici aceasta nu ni se poate spune, pentru că nu este cazul nostru. Acest caz este din nou un caz secundar, este un caz, de exemplu, care s-a produs prin factorul de colonizare și noi încă n-am colonizat pe nimeni și n-am format colonii pe undeva și noi unități statale, politice care să se îndepărteze apoi de comunitatea noastră și unde să se vorbească în fond aceeași limbă istorică, însă de către o altă națiune, cu o altă tradiție, care nu mai reprezintă tradițiile noastre pur și simplu. Orice s-ar spune și oricum, faptul că această aspirație spre o unitate lingvistică care să fie și o unitate națională, și aspirația spre o unitate națională, care să corespundă și unei unități statale, care să fie și unitate politică, nu poate fi distrusă prin faptul că uneori nu se realizează. Fiindcă aspirația rămîne aspirație și este ceea ce motivează faptul lingvistic și motivează și activitatea noastră, a tuturor.

Vorbeam despre limba comună care se stabilește într-un proces istoric natural. De multe ori, e nevoie să se accelereze acest proces natural, atunci cînd, de exemplu, unitatea politică se constituie înaintea unității de limbă comună. Tot așa, și încă mai mult, cînd se trece de la o limbă comună la o limbă deja diferențiată, la o limbă exemplară, la o limbă standard. Și, aici intervin intelectualii, intervin cunoșcătorii de limbă, intervin poeții și scriitorii ca să propună tocmai un model ideal de limbă. Faptul că pot propune modele diferite nu are, din nou, nici o importanță din punct de vedere teoretic, fiindcă faptul fundamental este că, pentru aceeași limbă, pentru aceeași comunitate, aceleași baze, se propune un model sau alt model. Pentru vorbitorul normal, naiv, care nu meditează asupra limbii, limba este prin însuși faptul că o vorbește o *obligatio*, în sensul latin al cuvîntului, adică un angajament, un legămînt. Vorbitorul se leagă aici membru al acestei comunități și se recunoaște pe sine însuși ca membru al acestei comunități, cu aceeași istorie și cu aceleași tradiții. Ceea ce nu înseamnă unitate monolică a acestor tradiții.

În *Sommario di pedagogia*, Giovanni Gentile, vorbește despre acest fapt natural la fiecare vorbitor, de a se considera obligat să vorbească limba care-i corespunde, tocmai după ce observase că limbajul este, în general, și în plan universal, cu totul liber. În legătură cu „libertatea“ fiecărui de a defini lucrurile după cum vrea, de fiecare dată, și de a hotărî singur cutare nume pentru cutare sau cutare lucru, G. Gentile scrie: 'Allora invece di *tavolino* potrei dire *penna* (în loc de *măsuță*, *masă*, probabil de scris, am putea spune *pană de scris*), in astratto, si, ma in concreto, no, perche io, che parlo, ho una storia dietro à me (fiindcă eu, cel care vorbesc, am o istorie îndărătul meu), ho meglio dentro di

me (în mine însuși), e sono questa storia (și săt această istorie), per cui sono tale e dico et devo dire *tavolino* e nessuno in altro modo (și deci săt astfel silit să spun și trebuie să spun, pentru că săt obligat, mă săt obligat să spun, *tavolino*, în acest caz, și nu altfel). Deci, spun astfel, recunoscind esența mea istorică, spun în acest fel, pentru că aceasta este istoria mea, fiindcă eu nu numai că ţin de această tradiție sau am adoptat această tradiție, ci fiindcă săt o parte din această tradiție. În acest sens, limba pentru vorbitor este *obligatio*, este *legământ* cu comunitatea actuală și cu comunitatea trecută. Pentru cei care consideră limba în mod reflexiv, și aceștia săt intelectualii – lingviștii, poetii –, și care înțeleg să propună idealuri de limbă, acest legământ devine o sarcină, o misiune. Ei înțeleg că trebuie să propună un model de limbă în sensul limbii și de acord cu această limbă istorică, cu limba comunității. Se înțelege, pentru mine, lucrul cel mai important, cel puțin afectiv, este relația dintre limba română din restul României și limba română vorbită dincolo de Prut. Ce putem spune? Că la nivelul istoric este exact aceeași limbă, fiindcă nu putem, pentru nici un fapt fundamental, stabili o frontieră undeva, care să coincidă cu Prutul. Dacă există diferențe, varietăți ș.a.m.d., marcate prin linii cărora li se spun *izoglose*, acestea ne duc de multe ori nu numai pînă la Carpați, ne duc dincolo de Carpați, ne duc în Ardeal, sau ne duc spre sud, ne duc spre Muntenia, în partea de sud a Basarabiei. Deci, nu putem stabili nici o diferență care să facă să se poată spune că este cel puțin un dialect. Nu este nici un dialect, nici un subdialect această limbă la acest nivel încă popular, fără limbă comună. Dacă considerăm acest lucru la nivelul limbii comune, la nivelul acelei limbi care se vorbește de către cei care au fost la școală sau care au auzit limba vorbită, cum se vorbea românește, în biserică ș.a.m.d., ce putem spune este că au aceeași limbă comună de peste tot, și toate faptele care pot fi aici regionale, dacă nu săt fapte legate de instituții recente și cuceritoare, introduse de o putere străină, dacă nu săt aceste fapte, tot restul este ca peste tot în România. Și, e cutremurător să constați că, atunci când vorbești – chiar și eu am făcut-o dîndu-mi numele de moldovean din altă regiune – cu unii tineri deruatați de propagandă în Basarabia, și se răspunde, când întrebî dacă știu românește, că românește nu știu, dar știu moldovenește. Și răspund exact cu același ton cu care vorbești tu, cu aceeași pronunțare și cu aceleași cuvinte; deci, ei răspund astfel numai dintr-o pornire provocată, fără îndoială, de răuvoitori sau de cei care erau binevoitori, însă nu pentru noi, ci pentru alții. Și, dacă acum considerăm această limbă la nivelul exemplarității, cu privire la acel ideal de limbă, ce putem spune? Toți moldovenii care au înțeles pe ce se bazează această limbă exemplară și că această limbă exemplară este o limbă pe deasupra varietății și a limbii comune, vorbesc și scriu aceeași limbă exemplară, cu puține varietăți, care există și în restul României, peste tot în România. Deci când vedem cum scrie Vieru sau Dabija, sau, în proză, Beșleagă,

de dincolo de Nistru, sau în proza lingvistică, științifică, muzicală, un Anatol Ciobanu, vedem că ei scriu exact aceeași limbă, și, se înțelege, că ei au conceput exemplaritatea ca o exemplaritate pentru toată comunitatea de limbă română, nu numai pentru ei, pentru regiunea aceasta numită Republica Moldova. (De parcă aici, la Iași, nu ne-am afla în Moldova!) Deci, dacă cei care susțin existența unei limbi moldovenești ar înțelege la acest nivel limba, adică să stabilească, să propună o limbă comună sau o limbă exemplară ca normă a limbii române, dacă ar înțelege această noțiune în sensul ei adevărat, ei ar trebui să spună că vor această limbă moldovenească, transnistreană, de exemplu, pentru toată comunitatea istorică, deci pentru toți românii, o vor ca limbă română, și nu ca limbă moldovenească. Numai atunci am putea discuta și arăta de ce nu e bine, de ce nu e deloc bine să fie propusă ca limbă exemplară pentru toată lumea acea limbă de acolo. Însă atâtă timp cît se propune ceva care este cu totul lipsit de sens, care este cu totul absurd – în sensul că o limbă comună sau exemplară nu se propune niciodată pentru o regiune, ci se propune pentru toate regiunile locuite de aceeași națiune, se propune pentru toată extensiunea limbii istorice – atunci putem spune numai: Aceste lucruri nici nu le putem discuta! Dar putem arăta noi mereu că $2+2$ nu fac 5, nici 3, nici 6, nici 8 și.a.m.d., dat fiind că știu și acești răuvoitori că $2+2$ fac 4.